

Jan Bernard

„Případ“. Kontext uvedení filmu *O slavnosti a hostech do distribuce*¹⁾

Oficiální zdroje uvádějí jako datum premiéry filmu Jana Němce a Ester Krumbachové 30. prosinec 1966. Je však velmi pravděpodobné, že k ní tehdy nedošlo, nebo alespoň ne v pražských kinech. Chtěl jsem tedy vysledovat, jak zde byl film do distribuce skutečně uveden, což je velmi ztíženo tím, že se nedochoval, či je nedostupný archiv Ústřední půjčovny filmů (ÚPF). Pokoušel jsem se tedy nalézt jiné zdroje údajů, které by to umožnily. Vzhledem k tomu, že cenzura realizovala pokyn II. (ideologického) oddělení ÚV KSČ, který zabráňoval publikaci nejen článků o filmu, ale též informacím o jeho eventuelním promítání (viz závěr stati), nemohly zdrojem být pouze případné informace o programech kin v novinách. Hledal jsem tedy především v archivech Hlavní správy tiskového dohledu (HSTD), pozdější Ústřední publikační správy (ÚPS), ve fondech ÚV KSČ a kanceláře presidenta Antonína Novotného v Národním archivu, ale dílčí informace jsem objevil i v dalších dochovaných spisech ministerstva vnitra v Archivu bezpečnostních složek (ABS), v materiálech z kolegia ústředního ředitele Československého filmu v Národním filmovém archivu (NFA) a samozřejmě v archivu Barrandov Studio. Ty ukázaly, že cesta filmu k divákům se zásadně shodovala s hlavními kulturně-politickými a politickými událostmi dvou let po jeho dokončení, ba že se pokusy o jeho zveřejnění staly, společně s událostmi kolem *Literárních novin* a IV. sjezdu čs. spisovatelů, katalyzátorem politického vývoje, vedoucího až k pádu režimu Antonína Novotného a k počátku Československého jara. Jak píše Jan Lukeš, „spory mezi umělci a politickou mocí o svobodu vyjádření začínaly proměňovat a rozdělovat i samotnou moc“.²⁾

Zkoumání uvedených materiálů nakonec vedlo k tomu, že ze zdánlivě vcelku jednoduchého úkolu určení data skutečného uvedení filmu, které se mi tak či onak stejně nepodařilo upřesnit, vznikla rozsáhlá studie, která zkoumá i celkové kulturní a politické pozadí

1) Článek je zkrácenou a upravenou verzí kapitoly z připravované monografie *Filmy a příběhy Jana Němce*. Na rozdíl od verze, přednesené letos v březnu na mezinárodní konferenci Vedy o umeniach a dejiny kultúry v Bratislavě a otištěné ve sborníku příspěvků, která se nejvíce zabývala rokem 1967, se zde více věnuji událostem roku 1966 a první polovině roku 1967.

2) Jan Lukeš, *Diagnózy času. Český a slovenský poválečný film*. Praha: Sloart 2013, s. 119.

dvouleté cesty *O slavnosti a hostech* na plátna kin. Tento dlouhý zápas o uvedení neprobíhal jen na úrovni filmových institucí, ale napříč celým spektrem politického a ideologického aparátu nejen v oblasti řízení kultury. Probíhal jako souboj osobností politického a kulturního života, souboj institucí, zřizovaných politickou mocí, i vznikajících „zdola“, z iniciativy filmařů a jako zápas o možnost demokratizace kulturního i společenského života. Přirozeně souvisel i se zahraničně-politickými událostmi v rámci socialistického bloku i mimo něj.

Zásahy proti filmu byly součástí dlouhodobější stranické strategie, s jejíž pomocí se Novotného křídlo v ÚV KSČ snažilo zvrátit proces liberalizace ve společenském a kulturním životě po XXII. sjezdu KSSS a po politických rehabilitacích, vynucených na Novotném Chruščovem. Sesazení Chruščova dovoľovalo návrat k restriktivní politice let předchozích i díky tomu, že brežněvovské vedení strany v SSSR nasadilo podobný kurs. Novotný se patrně silně obával kulturní a politické liberalizace ve chvíli, kdy se velmi horšila ekonomická situace Československa a bylo nutné začít uvažovat o liberalizaci hospodářské. V zásadě tato restrikce znovu začala pokusem o potlačení svobodného projevu na III. sjezdu čs. spisovatelů (květen 1963) a po něm a vyvrcholila otevřeným konfliktem spisovatelů a moci na IV. sjezdu čs. spisovatelů (červen 1967) a po něm. Koncem roku 1965 se Novotný cítil posílen ve svém boji proti liberalizaci kultury i zatčením a odsouzením sovětských spisovatelů, kteří publikovali na Západě, Andreje Siňavského a Julia Daniela. Konflikty spisovatelů, divadelníků, filmařů a současně i televizních pracovníků se stranou byly přirozenou součástí tohoto procesu. Zákaz Němcova filmu byl jedním z nich.

Dnes světově proslavený film vznikl v tvůrčí skupině Ericha Švabíka a Jana Procházky v průběhu roku 1965. Natočen byl dokonce v rekordně krátkém čase a s finančními úsporami a serviska byla HSTD schválena 18. října 1965. Skupina i vedení FSB (Filmového studia Barrandov) se však rozhodly, že jej přearadí do výrobního roku 1966, a tak první kopie byla vyrobena až 8. ledna 1966.

Dne 10. ledna kopii schválil režisér, 11. ledna byla předvedena pro ředitele Čs. filmu Aloise Poledňáka, vedení studia a tvůrčí skupinu. Všichni ji schválili. Následně 13. ledna byla kopie schválena též HSTD pod číslem F11-50216 a i s trailerem předána ÚPF k distribuci 14. ledna.³⁾

Zima a jaro 1966

Normálně by tedy film šel v březnu či v dubnu 1966 do distribuce. Než se tam dostal, trvalo to téměř rok a půl. Důvodem bylo to, že Jan Procházka jako obvykle promítl film, který produkoval, presidentovi a prvnímu tajemníkovi ÚV KSČ Antonínovi Novotnému. Podle Jana Němce k tomu mohlo dojít zhruba měsíc po dokončení první kopie,⁴⁾ ale nejpresnějším ukazatelem nejspíše zůstává údaj o projednání scénáře *Mučedníci lásky* Ideo-

3) Výrobní list filmu *O slavnosti a hostech*, podepsaný ředitelem FSB, ředitelem ÚPF a ústředním ředitelem ČsF, který schvaluje tímto podpisem film k „veřejnému promítání“. Barrandov Studio a.s., archiv FSB, sbírka Scénáře a produkční dokumenty, složka *O slavnosti a hostech*.

4) Odpověď J. Němce na telefonický dotaz autora z 13. 1. 2013. (Některé informace od autora filmu bohužel nelze ověřit z jiných zdrojů, a je třeba je tedy brát s rezervou, i často jako osobně i citově zabarvené.)

vou a uměleckou radou tvůrčí skupiny (IUR TS) Kubala–Novotný 2. února 1966.⁵⁾ Scénář doplněním o třetí povídku již reagoval na situaci se zákazem. K doplnění proto muselo dojít nejpozději zhruba do 20. ledna 1966, aby pro IUR stačily ještě vzniknout lektorské posudky. Projekce pro Novotného se tedy musela konat přibližně do 17. ledna. Němec uvádí, že Novotný údajně zuřil a chtěl, aby film byl zakázán a autor zastřelen. Klíčovou se v této situaci stala intervence Jana Procházky, po níž Němec ve druhém čtvrtletí roku ještě rychle směl natočit *MUČEDNÍKY LÁSKY*.

Procházka se domníval, že problém uvolnění filmu nelze řešit v rozhádané partaji, kde by to neprošlo, ale že to musí projít kolečkem schvalování a diskusí. Součástí „kolečka“ byla i projekce na Vysoké škole politické ÚV KSČ, kde Němec s Krumbachovou film obhajovali tím, že jde vlastně o parodii na kapitalistickou společnost. Byla jednou ze zhruba tří speciálních projekcí, uskutečněných proto, že se předpokládalo, že film bude diváky odsouzen. To se většinou nestalo: „... žádná ta projekce nedopadla tak, aby to byl jako hlas lidu... partaj si tím nepomohla, tak to potom zastavila, jen to zakázala promítat zahraničním novinářům, pro export a na zahraniční festivaly“.⁶⁾ Ve stanovisku ideologického oddělení ÚV KSČ se dokonce ještě s velkým časovým odstupem tyto diskuse hodnotí negativně:

Skutečnost, že například na Vysoké škole politické v besedě posluchačů s režiséry Němcem a Chytilovou byly filmy *O SLAVNOSTI A HOSTECH* a *SEDMIKRÁSKY* hodnoceny kladně, svědčí o tom, k jakým závěrům vedou takové diskuse, při nichž autor vysvětluje, co chtěl říci. Umělecké dílo však musí promlouvat samo, a potřebuje-li dodatečné vysvětlení záměrů autora, návod, jak je chápat, a dlouhou diskusi, asi v něm něco chybí. Podobnými besedami s naaranžovanými úvody jsou nakonec dávány argumenty samým tvůrcem o „správnosti ideového, společensky progresivního zaměření“ jejich díla. Zcela jinak však působí dílo v konfrontaci s divákem bez návodu k použití a vysvětlení při normálním promítání.⁷⁾

Mezitím Moris Ergas jako pravá ruka Carla Pontiho pro koprodukcí s východním blokem přivezl do Prahy skupinu italských novinářů, kteří měli propagovat italskou distribuci dvou českých filmů — Vlácilovy *MARKETY LAZAROVÉ* a Zemanových *DVOU ROKŮ PRÁZDNIN* (*UKRADENÁ VZDUCHOLOŽ*). Mezi nimi byl Giovanni Grazzini, jemuž Němec den před slíbenou projekcí *O SLAVNOSTI A HOSTECH* přes tlumočníka odvyprávěl obsah

- 5) Záznam o schválení scénáře *Mučedníci lásky* autorů E. Krumbachové a J. Němce (nová verze LS Manipulant a Nastěnka) v tvůrčí skupině Novotný–Kubala, dne 2. 2. 1966. Barrandov Studio a.s., archiv FSB, sbírka Scénáře a produkční dokumenty, složka *Mučedníci lásky*.
- 6) Rozhovor Martina Šulíka a Jana Lukeše s J. Němcem. Zlatá šedesátá, pracovní přepis rozhovoru, s. 73, 90, 91. Tamtéž Němec vzpomíná: „My jsme tam měli jít, abychom byli pranýřováni jako umělci..., abychom slyšeli, jak jsme špatní, jenže ono to vždycky dopadlo tak, že je okouzlena svým šarmem Ester Krumbachová, jak tam vlnila svými velkými řasy, zazpívala nějakou písničku a otupila tomu ten hrot“.
- 7) Informace a stanovisko ideologického oddělení ÚV KSČ ke zprávě vedení Čs. filmu a stanovisku komunistů z předsednictva FITES a CZV KSČ Barrandov, s. 5, IK 77/20. Z materiálů, předkládaných Pavlem Auerpergem pro schůzi ideologické komise ÚV KSČ 1. 3. 1967 pod názvem *Některé otázky československé filmové tvorby*, příloha II, s. 5. NA, f. ÚV KSČ, 1945–1989, Ideologická komise 1958–1968, č. f. 1261-1-8, sv. 8, a. j. 29.

dialogů filmu. Poledňák pak odmítl Grazzinimu film promítnout, ale ten věděl, že současně byl film promítnut sovětské delegaci. Otiskl tedy 22. února v *Corriere della sera* článek „Další útok proti umělcům na Východě (V Praze zakázán jeden Němcův film)“. Zde mimo jiné v rámci podtitulku Parla Nemec bez uvozovek přímé řeči jakoby cituje Němcův výrok:

Je to průhledná alegorie. Žijeme, říká Nemec, ve světě zastrašování, kde každý člověk, aby přežil, je schopen rozsápat svého bližního: ale když ho strach přejde, ničemníci se spojí, promění se v tyrany a vrhnou se na ty, kteří porušili zákon mlčení.

Grazzini v uvedeném sloupku dále píše, že Nemec naznačil, že film je otevřen různým interpretacím, nabízí celou galerii záporných postav v kontrastu k jedinečnému příkladu mravní počestnosti. Grazzinimu se zdá očividným, že zákazem filmu „daly úřady najevo, že nepovažují film pouze za metaforu o univerzálním postavení současného člověka, korigovaným morálním postojem, ale za hanebný akt obžaloby komunistické společnosti“.⁸⁾

Výsledkem byl další domácí problém. Nemec v *Divadelních a filmových novinách* 23. března dokonce publikoval článek, ve kterém se veřejně distancoval od toho, že by Grazzinimu řekl, že „žijeme v terorizovaném světě“ a obhajoval jako „normální“ právo „neukazovat dosud neuvedené filmy zahraničním novinářům“. Protestoval zde i proti tomu, aby novinářův výklad neviděného filmu byl interpretován jako výklad tvůrce.⁹⁾

Oba případy kritiky byly probírány na diskusi po projekci filmu pro FITES, konané ve Filmovém klubu 14. března 1966 a moderované A. J. Liehmem. Nemec tu o okolnostech zákazu projekce pro Grazziniho otevřeně řekl:

Když přijede novinář, který je od toho, aby viděl, aby napsal, a vím, z jakého je listu, vím, jak píše ten list, jakou politiku sleduje, nepřipustím situaci, aby seděl v místnosti, ze které právě vyšla sovětská výběrová delegace, která viděla film a říkala „ééé“ a nic víc. Oni tam sedí a čekají, až se roztáhne opona, a najednou tam kdosi přijde a řekne: Vážení pánové, nemůžete vidět film, protože režisér a kameraman ho zakázali promítat, protože kopie je špatná, a oni vědí, že teď tam ten film byl. Pochopitelně v těch lidech, kteří mají oči a uši a jiné smysly, vzniknou jisté pocity. A když mne druhý den ten pan Grazzini potkal, říkal: Proč jste zakázal, abychom to viděli? Tak jsem říkal: Já jsem to nezakázal, to jsou nějaké jiné věci... Dva dny marně voláte na příslušná místa ve vedení filmu, abyste se dočkali odpovědi. Voláte z kanceláře od vrátného a vidíte, že jistý vůz s jistým číslem stojí před budovou a že s tou osobou nemůžete mluvit, tak dáváte vzkaz sekretářce: Tento pán je z toho a z toho listu a ten

8) Giovanni G r a z z i n i, Altro giro di vite contro gli artisti dell'est. Colpo di scena a Praga: Proibito un film di Nemec. *Corriere della sera*, 1966 (22. 2.). Přeložila Radmila Raisová-Placani.

9) Jan N ě m e c, Žijeme v terorizovaném světě. *Divadelní a filmové noviny* IX, 1966, č. 17 (23. 3.), s. 2. Sama existence článku i jeho „ideologická“ rétorika dokazují to, co mi jednou Nemec řekl, že byl po zákazu filmu Novotným skutečně vyděšený a bál se, aby se třeba nedostal do vězení. Míru vyděšenosti dokazuje ostatně i Škvorecký, když vzpomíná, jak k němu po zákazu přišel „smrtelně bílý Honza s trošku povadlou Ester“ vyzvídat, zda nebyl v roce 1959 po zákazu Zbabělců také ve vězení. Viz Josef Š k v o r e c k ý, *Všichni ti bystří mladí muži a ženy*. Praha: Horizont 1991, s. 133.

pán říkal „Já o tom budu psát a nebude to lichotivé. Tak se doprošujete: Dejte tomu pánovi rozumnou odpověď, nebo mi řekněte, co mu jako odpověď mám poskytnout. A bušíte do těch dveří a prosíte a voláte... (To je krásná povídka.) A když je oficiální večírek, kde se tito pánové loučí, a vy cítíte, že je na vás, že jste zakázal nějaký film, cítíte jako svou povinnost... Ale nedovolal jsem se k jisté osobě, stojím na chodbě, za dveřmi jsou lidé, jimž mám dát odpověď... Dočkal jsem se toho pána, ale odpovědi se nedočkám; odpověď totiž zněla: Já se na to zítra podívám...¹⁰⁾

Počátkem roku 1966 vedoucí ideologického oddělení ÚV KSČ Pavel Auersperg také rozhodl o řešení sporů s redakcí *Literárních novin*, tiskového orgánu Svazu čs. spisovatelů, u níž pocítoval momenty „distance od stranických usnesení i opozice proti jejich plnění“ tím, že bude trvat na vyloučení politických a společenských témat z novin. Diskuse vedení ideologického oddělení s vedením *Literárních novin* proběhla počátkem ledna 1966 v rámci příprav KSČ na konání XIII. sjezdu. Hlavní výtkou bylo, že oficiální týdeník Svazu čs. spisovatelů mlčí ke stranickým usnesením a „linie strany je směšována s chybami praxe“.

Dne 25. února ideologické oddělení rozhodlo, že je to politická otázka a „jako politický problém je nutno jej řešit“. Tajemník ÚV KSČ Jiří Hendrych v březnu dokonce prohlásil, že činnost redakce „objektivně působí jako opoziční pozice“.¹¹⁾

Výsledkem bylo, že z redakce museli „na tvůrčí dovolenou“ odejít Ludvík Vaculík, A. J. Liehm a Ludvík Veselý. Dosavadní, stranou nepotvrzený šéfredaktor Milan Jungmann byl pouze „pověřen řízením redakce“¹²⁾ a později z vedení novin odešel; do čela redakční rady byl postaven spisovatel Bohuslav Brezovský. Za jeho zástupce byli „zvoleni“ spisovatelé Jan Otčenášek a Milan Kundera, kteří se předtím zúčastnili setkání s tajemníkem ÚV KSČ Jiřím Hendrychem, kde tento „zdůraznil odpovědnost komunistů před ústředním výborem strany, který již nepřijme další průtahy a odklady konečného řešení“.¹³⁾

Paralelně 22. ledna 1966 proběhla na zasedání ústředního výboru FITES diskuse, v níž například A. J. Liehm „obhajoval experimenty a rozmach čs. kinematografie, kritizoval základy scénářů, preferenci návštěvnosti filmů před jejich uměleckými ambicemi a výsledky“.¹⁴⁾ Mimo jiné zde také řekl, že „jestliže je pravda, že Jan Němec má tři zamítnuté scénáře, nemůže realizovat to, co by chtěl, pak je to důvod k hysterii“.¹⁵⁾ FITES se uměleckého experimentu zastal i v prohlášení předsednictva z 26. února 1966.

V únoru předložil pracovník ideologického oddělení ÚV KSČ Martin Brůžek sekretariátu ÚV KSČ a vedení ideologického oddělení ÚV KSČ materiál „Hodnocení čs. filmové

10) Svaz československých filmových a televizních umělců: Diskuse o filmu režiséra Jana Némce O slavnosti a hostech, konaná dne 14. března 1966 ve Filmovém klubu v Praze (stenografický zápis), s. 17 a 18. Z archivu Jana Svobody.

11) Informace a citace v tomto odstavci viz: Karel Kaplan, „Všechno jste prohráli!“ (Co prozrazují archivy o IV. sjezdu Svazu československých spisovatelů 1967). Praha: Ivo Železný 1997, s. 25–27.

12) Dušan Hamšík, *Spisovatelé a moc*. Praha: Československý spisovatel 1969, s. 11.

13) Zpráva o závěrech z jednání o situaci v Literárních novinách, projednaná sekretariátem ÚV KSČ 16. března 1966. Citováno dle Jarmila Cysařová, *FITES a moc. První léta Svazu československých filmových a televizních umělců*. Praha: USD 1997, příloha 10, s. 151–160.

14) J. Cysařová, c. d., s. 31.

15) Jarmila Cysařová, *Pokus o občanské občanství. FITES 1965–1970*. Praha: NFA 1994, s. 12.

dlohometrážní produkce za rok 1965“, kde reaguje na tuto diskusi a píše, že produkce roku 1965 „je málo uspokojivá“, že filmy jsou kritikou hodnoceny jednostranně, pouze z hlediska „umělecko–estetického“ a nehledí se na potřeby „širokých lidových vrstev“, dokonce že některým „filmům a tvůrcům jsou skryté i veřejně přisuzovány tendence protikomunistické, protisocialistické, protistátní a pod.“¹⁶⁾

Hned poté (16. 3. 1966) Auersperg schůzi ideologické komise ÚV KSČ předložil obdobný materiál¹⁷⁾ a pro 103. schůzi sekretariátu ÚV KSČ 18. dubna 1966 vypracoval materiál „Zhodnocení čs. filmové dlohometrážní produkce za r. 1965“.¹⁸⁾ Sekretariát ho vzal na vědomí a doporučil ho po vynechání části o FAMU¹⁹⁾ pro informaci předat předsednictvu ÚV KSČ. Auerspergovi a Poledňákovi uložil projednat její zásady a závěry ve stranické skupině FITES, v Celozávodním výboru (CZV) KSČ a ve vedení Čs. filmu. Na příkladu sociologického průzkumu před pozdrženým uvedením Schormova KAŽDÝ DEN ODVAHU je zde dokazováno, že „široká veřejnost má stále větší odpor k filmům intelektuálským, které jednostranně zkreslují objektivní fakta o naší současnosti“. K dílům „obdobné linie“ autor řadí kromě PERLIČEK NA DNĚ i NIKDO SE NEBUDE SMÁT a O SLAVNOSTI A HOSTECH,²⁰⁾ u nichž „je možné uvažovat nanejvýš o malém distribučním okruhu“. Němcově filmu jsou pak věnovány více než dvě strany textu, kde se píše:

Film byl dokončen na počátku r. 1966 a mnohokrát studijně promítán na seminářích a schůzkách filmových i jiných umělců, na besedách s novináři a pod. FITES uspořádal diskusi o filmu, jejíž stenogram je k dispozici a kde všichni shodně tvrdí, že jde o mimořádně cenné umělecké dílo. FITES také doporučuje film pro mezinárodní festival v Cannes. Mezitím však vyšel v italském listě Corriere della sera článek, v němž se demagogicky tvrdí, že Němcův film byl na „zásah z Moskvy zakázán“ a že jsou zvědaví, jak se podaří kandidátu ÚV KSČ, v jehož tvůrčí skupině film vznikl, prosadit jeho povolení (!). Režisér Němec protestoval proti takovému šíření nepravd. Situace využila část naší kritiky (především A. J. Liehm) k tomu, aby všemi prostředky prosazovala obeslání filmu do Cannes. Totéž stanovisko zaujal i s. Procházka.

Film byl promítnut také pracovníkům ideologického oddělení ÚV KSČ a byly přijaty tyto závěry, potvrzené též den vedením ideologické komise:

- a) film je příkladem tzv. absurdního umění a z toho důvodu je málo srozumitelný širší divácké obci. Vzhledem k celkové situaci v naší kinematografii bude pro-

16) J. Cysařová, *FITES a moc. První léta Svazu československých filmových a televizních umělců*, c. d., s. 31 a 32.

17) Zhodnocení čs. filmové dlohometrážní produkce za rok 1965. IK 655/13. NA, f. ÚV KSČ, 10/5, sv. 18, a.j. 75, bod 2.

18) Zhodnocení čs. filmové dlohometrážní produkce za r. 1965. Pro schůzi sekretariátu ÚV KSČ, 7934/13. NA, f. ÚV KSČ, 10/5, sv. 54, a.j. 103, bod 10.

19) Tato část viní FAMU a rektora AMU A. M. Broušila z morální podpory „mladých kádrů“ a mimo jiné cituje z posudků předsedy Závodní organizace KSČ na FAMU Františka Daniela, vyslovujících pochybnosti o Němcově talentu a jeho vztahu k socialismu a tvrdících, že Chytilová „nepatří mezi progresivně angažované tvůrce“ s odvoláním se na zprávy o tom, že „její soukromý život není normální“. Zhodnocení čs. filmové dlohometrážní produkce za r. 1965. Pro schůzi sekretariátu ÚV KSČ, 7934/13. NA, f. ÚV KSČ, 10/5, sv. 54, a.j. 103, bod 10, s. 18 a 19.

20) Zajímavé je, že Němec se vlastně podílel na všech třech zmíněných filmech.

- spěšné, umožní-li se konfrontace tohoto filmového žánru s širším okruhem diváků, aby o něm vyslovili své názory, a film by měl být nasazen do distribuce;
- b) film je pod rouškou absurdity zřejmým symbolem a jeho výklad je sporný. Může být také vykládán jako pokus o zesměšnění socialistické společnosti především proto, že jeho čelnými „nehereckými“ představiteli jsou známé umělecké osobnosti (skladatel Klusák, režisér Schorm, spisovatel Škvorecký, dále Vyskočil aj.). Symbolika filmu může být v zasvěcených kruzích vykládána zcela konkrétně (např. štvance na Schorma v závěru filmu), a není proto účelné uvádět film jen v klubech, tj. pro intelektuální kruhy. Takovou symboliku je sice obtížné přímo dokázat, avšak vyplývá z mnoha vnějších náznaků. Nedoporučuje se proto nasazovat film na zahraničních festivalech;
- c) s tvůrci filmu a vedením FITES bude uskutečněna diskuse o smyslu tohoto díla.

Celkově pak Auerspergův materiál doporučuje, aby byl pro kontrolu scénářů zřízen nový poradní orgán ústředního ředitele, nahrazující Ústřední filmovou radu, zrušenou roku 1962, aby časopis *Film a doba* byl místo nakladatelství Orbis podřízen FITES a aby byla s mladými filmovými tvůrci ještě před XIII. sjezdem uspořádána beseda, kde by jim členové ÚV KSČ vysvětlili „hlavní úkoly jejich další práce“.²¹⁾

Koncem května se důsledky ideologického hodnocení začaly projevoval také v práci HSTD, která, podobně jako tomu bylo v případě KAŽDÝ DEN ODVAHU, začala cenzurovat každou veřejnou zmínku o Němcově filmu.

Další doklady vztahu moci k Němcově filmu se objevují po XIII. sjezdu KSČ, který se konal 31. května až 4. června 1966. Sjezd mimo jiné schválil Rezoluci k naléhavým otázkám dalšího rozvoje socialistické kultury, kde se konstatuje, že naše umění se stalo „diferencovaným celkem a svými nejlepšími díly dokázalo postihnout rozpornou složitost současného života“. Kriticky se zabývala díly mladých tvůrců:

Jedním z kladných rysů tohoto období je příliv mladých umělců. V jejich hledání a zrání se odráží hledání a zrání jejich vrstevníků, snaha vyslovit po svém a nově myšlenky a pocity generace, která vyrostla v socialistických podmínkách a nepoznala z vlastní zkušenosti rozpory a protiklady kapitalismu, jeho krutou a bezohlednou tvář. Projevují se tu i sklony k ideovému smíru, k apolitičnosti a k pacifismu. Mladá tvorba není bez rozporů a iluzí, ani bez bloudění, má nejednou sklon k jednostrannosti a skupinové uzavřenosti. Ale v nejlepších dílech mladého umění je zřejmé, že chce tvořit nikoliv pro sebe, ale pro socialistickou společnost. V tom jsou předpoklady dalšího pozitivního vývoje.²²⁾

Je zřejmé, že v tomto dokumentu straničtí ideologové taktizovali, ale zůstávali konzervativní přes všechna slova o modernosti a pokroku. Komunista Pavel Juráček úvodem

21) Zhodnocení čs. filmové dlouhometrážní produkce za r. 1965. Pro schůzi sekretariátu ÚV KSČ, 7934/13. NA, f. ÚV KSČ, 10/5, sv. 54, a.j. 103, bod 10, s. 16, 17 a 19.

22) *Rudé právo* 48, 1966, č. 156 (8. 6.), příloha Rezoluce k naléhavým otázkám dalšího rozvoje socialistické kultury.

k poznámce z 30. června 1966 o svém vnímání XIII. sjezdu konstatoval fakta o projevech dalekosáhlé liberalizace československého kulturního i společenského života a pak napsal:

...nevěřím svým očím, mám strach, že je to sen. A náhle se dovídám, že ÚV shromáždil před sjezdem kádrové materiály o nás, dal je rozmnožit a rozeslal na okresy, aby měl lid o čem mluvit a proti komu se obrátit, kdyby se na sjezdu zakymácela Novotného klika. V těch materiálech stálo, že Honza Němec je synem inženýra a národního socialisty, že Věra Chytilová žila nemorálním a nenormálním životem... Stát degeneruje, hospodářství se vyčerpalo, administrativa přestala fungovat, nikdo se v ničem nevyzná, polovina lidí krade, druhá polovina pracuje na nesmyslných dílech, ideály se obrátily naruby, je za pět minut dvanáct a ústřední orgán vládnoucí strany se zabývá sháněním informací o deseti začínajících režisérech. Ústřední orgán vládnoucí patnáctimilionové, průmyslové země zuří nad existencí Honzy Němce a Věry Chytilové. Tajemníci v roli ministrů píšou do Itálie, že nestrpí vměšování do vnitřní kulturní politiky, jelikož z ÚV KS Itálie dostali dopis, v němž byli požádáni, aby uvolnili *O SLAVNOSTI A HOSTECH* nebo *SEDMIKRÁSKY* na festival do Benátek. Hendrych prý řval, že jsme hajzlové a donašeči a že jsme o existenci těch filmů zvanili v Cannes a v Pesaru. V Divadelních novinách uveřejnil Otakar Váňa výňatky z anonymních dopisů čtenářů. Žádají, aby byl Miloš Forman postaven před soud. Vyhrožují, že zraje čas, v němž bude pověšen na kandelábru. Jsme sebranka žijící z mozolů lidu a je třeba s námi konečně zatočit... Někdy mne napadá, že na nás jednoho dne bude vyhlášen hon... To, co prožíváme, nemá už se socialismem vůbec nic společného. Jestliže se něco nestane — a ono se nestane, jelikož degenerace může trvat celá desetiletí — dožijeme se co nevidět systému, proti němuž je fašismus idylkou...²³⁾

Juráček také píše, že se režim údajně obával české verze „maďarských událostí“, jak se eufemisticky říkalo, z roku 1956, což úplně neodpovídalo skutečnému vývoji situace u nás. Režim nicméně jistému tlaku, byť minimálnímu, čelil i z kruhů mimo komunistickou stranu. Jak mnohokrát zmiňují zprávy policejních informátorů, Jiří Němec (bratranec Jana Němce), jako přední představitel katolicky orientované filosofie a aktivista laického ekumenického hnutí, předpokládal, že změna režimu je neprůchodná a liberalizace vede právě cestou odporu na poli víry a kultury. Státní bezpečnost na něj a jeho přátele a kolegy vedla spisy Tomis a Novátor a téměř denně je sledovala. Lidé kolem časopisu *Tvář* (Jiří Němec, Emanuel Mandler, Ladislav Hejdlánek, Václav Havel, Jan Lopatka), kteří se po zákazu časopisu scházeli v Redutě a v Mánesu, byli ve spisech označeni již v prosinci 1965 jako „skupinka s agresivně protisocialistickým zaměřením“.²⁴⁾ Režim kromě toho čelil silnému tlaku komunistů i nekomunistů v ediční politice a v dramaturgii divadel, stejně jako na stránkách literárních, divadelních a filmových časopisů, které usilovaly o seznámení čtenářů s nejlepší částí moderní poválečné kultury, většinou nemarxistické, a o navázání kontaktu se současným světovým děním. Šéfredaktory těchto časopisů byli až na výjimky komunisté — dosazovaly je sice oborové svazy, ale museli být schváleni ÚV KSČ. Ti větší

23) Pavel Juráček, *Deník (1959–1974)*. Praha: NFA 2003, s. 402–404.

24) Spis Jiřího Němce. ABS, f. MV, 749 386.

nou vytvářeli kvalifikovanou opozici vůči současné represivní praxi v oblasti kultury a patřili k postupně se formující „reformní“ části strany, která se však odhodlala k akcím až na podzim roku 1967. Konzervativní komunisté čelili i tlaku ze strany studentů. Slavným se stal majáles v roce 1965, konaný v roce 20. výročí osvobození Československa Rudou armádou, jehož organizaci vedli studenti FAMU. Skandování hesel jako „Nenecháme si do toho mluvit“ či „Lidi, buďme veselí, středověk je pryč!“ sledovalo až 150 000 lidí a králem máje byl zvolen Allen Ginsberg, kterého organizátorům doporučil Josef Škvorecký. Studentský průvod ovšem pečlivě sledovalo 150 tajných policistů a Ginsberg byl poté z Prahy vyhoštěn. Vyhoštění předcházelo preventivní zatýkání a výslechy téměř devíti set lidí. V roce 1966 před sjezdem majáles musel proběhnout ukázněně, pod taktovkou prokumnistického Československého svazu mládeže, byť králem byl zvolen známý satirik, herec Miroslav Horníček a studenti provolávali hesla jako „Mlčeti zlato, mluvití průser“ či „Dneska tady křičíme, zítra za to sedíme“. V noci se téměř tři sta mladých sešlo na kopci nad Prahou v Petřínských sadech, kde volali hesla jako „My chceme svobodu, chceme novou vládu, novou republiku“, prošli přes Národní třídu na Václavské náměstí, kde proběhla demonstrace v sedě, a když se vraceli přes Karlův most směrem k Hradu, byli brutálně zmasakrováni policií. Bylo zatčeno zhruba sto šedesát lidí a ještě v květnu jich bylo téměř padesát odsouzeno až na osmnáct měsíců do vězení. Z těch tří set studentů bylo zhruba padesát z rodin vysokých stranických funkcionářů.²⁵⁾

Léto 1966

Po XIII. sjezdu ÚV KSČ nadále pokračoval tlak, bránící uvedení Němcova filmu do distribuce. Cenzura, se soudruhy z ideologického oddělení ÚV úzce spolupracující, provedla zásah v časopise *Signál* (č. 23, 11. 6. 1966, s. 13), vydávaný Svazem pro spolupráci s armádou. Na základě telefonického pokynu č. 288 požádala redakci, aby z rubriky „Co doporučuje...“ vypustila následující text, či jeho znění konzultovala na ideologickém oddělení ÚV KSČ: „Co doporučuje Dušan Hamšík, reportér a spisovatel: Film: Zpráva o slavnostních (sic! — jb) hostech režiséra Jana Němce; pro zdrcující odhalení obyčejných lidských předpokladů, selhání a fašismu — na rozdíl od Rommova filmu OBYČEJNÝ FAŠISMUS, který zůstal konvenční a frázovitý“. Poznámka o vyřízení pak lakonicky praví: „Redakce nahradila uvedený text náhradním materiálem“.²⁶⁾

Redakce ale „zlobila“ a zařadila uvedený text znovu do čísla 31 ze 4. srpna 1966. Bdělá cenzura opět doporučila text vypustit, tentokrát dle telefonického pokynu č. 297. Redakci nezbylo než souhlasit.²⁷⁾ Ideologická komise ÚV KSČ oficiálně znovu 1. července 1966 zhlédla Němcův film²⁸⁾ a vydala k němu 4. července následující stanovisko:

25) Viz Michal Svatoš, Studentské majálesy šedesátých let. In: *Zlatá šedesátá. Česká literatura a společnost v letech táni, kolotání a ...zklamání. (Materiály z konference, pořádané Ústavem pro českou literaturu AV ČR 16.–18. června 1999)*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR 2000, s. 92–102.

26) Cenzurní kartotéční lístek, který je přílohou Denního hlášení č. 78/3 z 4. 6. 1966. Hodnocení bylo provedeno 1. 6. 1966, lístek ze dne 3. 6. 1966. ABS, AMV-HSTD, složka 318–109–12.

27) Viz cenzurní kartotéční lístek z 28. 7. 1966, který je přílohou Denního hlášení č. 104/3 z 29. 7. 1966. ABS, f. AMV-HSTD, složka 318–109–12.

28) Závěry přijaté schůzí ideologické komise ÚVKSC dne 1. července 1966, k bodu 3: Informativní předvedení

Film, realizovaný jako zdánlivá absurdnost, je v podstatě persifláž společenských jevů a připouští možnost nejrůznějšího politického výkladu. Právě pro tuto skutečnost, právě proto, že film vyslovuje politická stanoviska, považuje ideologická komise ÚV KSČ za nutné podrobit jeho tendence analýze v diskusi s filmovými tvůrčími pracovníky, především z hlediska rezoluce o kulturní politice strany, přijaté XIII. sjezdem KSČ.

Do té doby nelze uvažovat s uvedením tohoto filmu na kterémkoliv zahraničním festivalu. Vzhledem k tomu, že jistá část filmové kritiky se pokusila vytvářet a nadále vytváří kolem tohoto filmu nekritickou atmosféru a neváhala využít k těmto cílům i jistých zahraničních osobností, jsou důvodné názory, že by tohoto filmu — kdyby byl jakkoliv uveden — mohlo být zneužito v průběhu Mezinárodního filmového festivalu v Karlových Varech. Především proto ideologická komise ÚV KSČ nesouhlasí s jeho uvedením, ať již v informativních nebo komerčních promítáních v době karlovarského festivalu.

Toto stanovisko je závazné pro organizátory festivalové přehlídky a diskusí Volné tribuny a zavazuje současně československé novináře, aby je v plném rozsahu respektovali.

Film *O SLAVNOSTI A HOSTECH* bude uveden do domácí filmové distribuce teprve po zmíněném již rozboru a diskusi.²⁹⁾

V létě HSTD opět na základě telefonického pokynu č. 297 donutila vynechat zmínku o Němcovi a jeho filmu z článku „Proč československý filmový zázrak?“ v novinách Čs. strany socialistické *Svobodné slovo* dne 11. srpna 1966.³⁰⁾

Podzim 1966

16. září 1966 došlo k oné slibované schůzce, po níž měl být film uveden do distribuce. Na II. oddělení ÚV KSČ byli pozváni reprezentanti FITES (jeho stranická skupina — Elmar Klos, Jaromil Jireš, Ladislav Helge, Jan Procházka, Antonín Novák, Ladislav Fikar a Jiří Papoušek), aby se dohodli s reprezentanty ideologického oddělení (Pavlem Auerspergem, Martinem Brůžkem, Antonínem Prepslem a dalšími). Brůžek předeslal, že cílem je posoudit stav kinematografie s ohledem na dokumenty XIII. sjezdu, a to, že vysílání filmů na festivaly je otázka politická, nejen umělecká. Dále pak řekl, že *O SLAVNOSTI A HOSTECH* a již dokončené *SEDMIKRÁSKY* jsou díla, zpracovávající „obecné filosofické problémy“, že je možné jejich umělecké kvality hodnotit různě, ale že nyní jde především o hodnocení jejich „politického smyslu“. Auersperg jasně řekl, že filmové experimenty mají vznikat, ale je

filmu „O slavnosti a hostech“. č.j. IK 1/66. NA, f. ÚV KSČ, 1945–1989, Ideologická komise 1958–1968, č. f. 1261/1/8, sv. 6–7, a.j. 25.

29) Stanovisko ideologické komise ÚV KSČ k filmu Jana Němce „O slavnosti a hostech“ ze 4. 7. 1966, citováno dle J. C y s a ř o v á , *FITES a moc. První léta Svazu československých filmových a televizních umělců*, c. d., příloha 13, s. 194.

30) Viz cenzurní kartotéční lístek z 10. 8. 1966, který je přílohou Denního hlášení č. 110/1 z 13. 8. 1966. ABS, f. AMV–HSTD, složka 318–109–12.

otázkou, „z jaké filosofie mají vycházet... Němec a Chytilová vytvořili svá poslední díla bez ohledu na diváky. Filosofie obou těchto filmů je pro nás nepřijatelná“. Klos filmy hájil jako experimentální a nutící diváka reagovat na otázky, které vyvolávají. Navíc hovoří o problémech společných lidem na celém světě.

Auersperg kritizoval prosazování filmů na mezinárodní festivaly, konkrétně Liehmovu intervenci u ředitele canneského festivalu a „skupinový teror, který vnucuje veřejnosti určitý názor a dělá z mladých tvůrců předem génie“. K nabízení obou filmů na festivaly vyslovil jednoznačné „negativní stanovisko“. Nabídl distribuci Němcova filmu na základě Stanoviska, tedy „v omezeném okruhu“, přičemž je nutné si uvědomit, že „připouští možnost různého výkladu“ a je tedy nutno „počítat s kritikou z politických pozic“. SEDMIKRÁSKY označil za „studijní, seminární záležitost, která nesnese konfrontaci s masovým divákem a nelze je uvést do normální distribuce“. Nakonec bylo dohodnuto, že oba filmy budou „promítnuty šéfredaktorům s tím, aby zajistili ostře vyhraněné odmítavé recenze“. SEDMIKRÁSKY lze „ukázkově promítnout v některých filmových klubech“, přičemž bude vyrobena pouze jedna kopie filmu a Poledňák poskytne ideologickému oddělení přehled o promítání v jednotlivých klubech, „aby bylo možné přes KV a OV KSČ zajistit účast stranických lektorů na diskusi k filmu“.³¹⁾

Je zřejmé, že v tomto souboji „straníků“ šlo o to, zda vůbec lze v umění připustit nemarxistický pohled a myšlení, jestli připustit svobodnější diskusi o základních problémech tehdejší podoby socialismu, jeho praxe a směřování. Deklarované rozhodnutí bylo spíše nerozhodné a skutečný výsledek jednání byl prohrou. O obou filmech se nadále nesmělo psát, natož aby se promítaly.

Podle Juráčkova zápisu z 18. listopadu se pak konala schůze reprezentantů FITES, především jeho stranické skupiny (L. Fikar, J. Krejčík, L. Helge, E. Klos, A. J. Liehm, J. Boček aj.) s režiséry nové vlny (M. Forman, J. Němec, V. Chytilová, H. Bočan, K. Vachek, J. Schmidt, P. Juráček, J. Jireš, I. Passer, E. Schorm, A. Máša, J. Menzel) a dalšími (E. Krumbachová, J. Janoušek, Z. Sirový, J. Čuřík), kde jim tlumočili stanoviska ideologické komise ÚV. Také jim údajně řekli, že bude učiněn pokus je vzájemně rozeštvat:

Němcovi například chtějí zošklivit Formana a Menzela. Věře Ivana Passera. Až začne být zle, ze všeho nejdříve to odnesou právě Věra s Honzou. Potom Evald a Tonda [Máša — pozn. jb]. Forman, Menzel a Passer budou současně chváleni a my ostatní budeme mít na vybranou.³²⁾

Tamtéž Juráček zmiňuje, že požádali o zprostředkování schůzky s Auerspergem, ale zřejmě bezvýsledně, což naznačuje jeho poznámka 2. ledna 1967 („Auersperg řekl, že se s námi nesejde, protože většina z nás jsou nestraníci a on tudíž nemá chuť ztrácet s námi čas.“). Píše také, že Liehmovi a Němcovi Státní bezpečnost odposlouchává telefonické hovory.³³⁾

31) Záznam o schůzce vedení ideologického oddělení ÚV KSČ se stranickou skupinou FITES, vyhotovený 20. 9. 1966. Citováno dle J. Cysařová, *FITES a moc. První léta Svazu československých filmových a televizních umělců*, c. d., příloha 12, s. 184–191.

32) P. Juráček, *Deník (1959–1974)*, c. d., s. 454, 455 a 480.

33) Tuto domněnku Liehm potvrdil v rozhovoru s autorem 20. 4. 2013.

Zima 1966 až 1967

V takto vzniklé situaci ÚPF začala chystat distribuci filmu: 11. října vydala *Předpoklad premiér na měsíc prosinec 1966*, v němž je film navržen k distribuci ve filmových klubech jako „podobnoství o podílu hlouposti a sobectví na osudu člověka“. Jako přípoj je k němu navržen krátký západoněmecký film *LÍBÍ SE VÁM JIM, BILL NEBO NICK?*

Příměří patrně vyhlásila i cenzura, protože *Klubový bulletin* v listopadu otiskl explikaci Jana Němce, rozhovor s ním publikovaly liberecké noviny *Průboj* na počátku prosince, měsíčník *Divadlo* otiskl v listopadu obsáhlou esej o filmu od Jitky Bodlákové pod názvem „Varovná zpráva“ a filmový měsíčník *Film a doba* v prosinci velkou studií Jaroslava Bočka „Nová vlna z odstupu“, kde volně psal o všech dříve zakázaných filmech. V *Literárních novinách*³⁴⁾ uveřejnil A. J. Liehm obsáhlý rozhovor s Ester Krumbachovou, kde věnuje *O SLAVNOSTI A HOSTECH* značný prostor, a Krumbachová zde dokonce popisuje ony zkušenosti projekce:

Zajímalo mne obecnstvo. V pražském kinu Praha reagovalo přímo fantasticky, nesmírně se smálo, skoro bych řekla, že se bavilo tou naší demonstrací blbosti stejně, jako když ji demonstrovala klasická veselohra. A potom následovala, jak vím od režiséra Němce, vážná, klidná, věcná a chápající diskuse. A stejně i s jiným obecnstvem na Vysoké škole stranické. Tohle je strašně důležité. Aby se vážně hovořilo se snahou porozumět.

Filmový přehled z října 1967 uvádí, že premiéra filmu byla určena na 30. prosince 1966.³⁵⁾ Totéž datum uvádí i distribuční list ÚPF č. 194/66.³⁶⁾ Poznámka na listu říká, že film „je určen pro zvláštní distribuci a je zadáván výhradně individuálně z ÚPF“, tedy přímo z Prahy, a ne z krajských poboček, jak by tomu normálně mělo být.

Půjčovna vydala i bohatě vybavený booklet — propagační brožurku, kterou graficky ztvárnil Josef Vyleťal. Texty v brožuře měly patrně film jaksi „vysvětlovat“ divákům, protože prvky takových explikací obsahují. Na druhé straně jsou to autentické texty, odlišné od všech explikací ve fázi scénáře a je na nich vidět, jak v pozměněných situacích autoři své dílo a jeho vztah ke společenskému dění stále znovu promýšleli.³⁷⁾

V prosinci 1966 ale v Polsku došlo k zásahu strany proti odbojným spisovatelům — z Polské sjednocené dělnické strany byl kvůli své řeči na katedře dějin Varšavské univerzity „Rozvoj polské kultury za posledních deset let“, v níž zmínil povstání z roku 1956, vyloučen 27. prosince známý filosof Leszek Kołakowski a poté další spisovatelé z patnácti, kteří napsali stranickému vedení dopis, v němž proti vyloučení Kołakowského protestovali (Pawel Beylin, Tadeusz Konwicki, Waclaw Zawadski, Wiktor Woroszyński, Jacek Bocheński, Igor Newerly). Julian Strykowski ze strany vystoupil sám.

34) A. J. Liehm, Slovo má Ester Krumbachová. *Literární noviny* 15, 1966, č. 50 (10. 12.), s. 3, 6, 7.

35) Luboš Bartošek, *O slavnosti a hostech*. *Filmový přehled* 19, 1967 (30. 10.), č. 42, s. 3–4.

36) Distribuční list č. 194/66 (*O slavnosti a hostech*) ze dne 15. 12. 1966. NFA, f. Sbírká reklamních materiálů k českým a zahraničním filmům, sign. 1024.

37) Viz NFA, f. Sbírká reklamních materiálů k českým a zahraničním filmům, sign. 1024.

V Moskvě v lednu 1967 milice uzavřela výstavu moderních malířů jen hodinu poté, co byla otevřena. Byla na ní vystavena díla představitelů abstrakce, surrealismu, kinetismu, konceptualismu a dalších modernistických směrů.

Dne 1. ledna 1967 vstoupil u nás v platnost Zákon č. 81/1966 Sb. (O periodickém tisku a ostatních hromadných informačních prostředcích), který byl přijat již 25. října 1966. Jím byla mimo jiné HSTD přejmenována na ÚPS (Ústřední publikační správu), jejíž statut schválila vláda 22. prosince 1966.

Jiří Hendrych nechal „zákonným opatřením“ Národního shromáždění z 12. ledna 1967 zřídit místo dosavadního Ministerstva školství a kultury ministerstva dvě — Ministerstvo školství a Ministerstvo kultury a informací, do jehož čela jmenoval Novotný 23. ledna Karla Hoffmanna. Na jeho návrh měli být vládou jmenováni ústřední ředitelé Čs. filmu, Čs. televize, Čs. rozhlasu a ČTK a jemu se také dle zákona odpovídali za činnost jimi řízených organizací. Hendrych rovněž odsunul Auersperga z pozice vedoucího ideologického oddělení a od března jmenoval do této funkce bývalého zástupce šéfredaktora *Rudého práva* a šéfredaktora stranického měsíčníku *Nová mysl*, Františka Havlíčka.

Koncem ledna ideologické oddělení (ještě pod Auerspergovým vedením) tajemníkům Svazu čs. spisovatelů a novému šéfredaktorovi *Literárních novin* Jiřímu Šotolovi, který sem přešel dočasně (do IV. sjezdu Svazu) z postu předsedy Svazu čs. spisovatelů, sdělilo, že diskuse s nimi je u konce a že z neplnění usnesení budou vyvozeny stranické závěry. Zčásti to bylo na základě toho, že schůze ústředního výboru Svazu čs. spisovatelů v Brně 10. listopadu 1966 přestala respektovat právo KSČ obsazovat tzv. nomenklaturní funkce a do vedení svazu jako tajemníka zvolilo Juraje Špitzeru, šéfredaktora časopisu Svazu slovenských spisovatelů *Kultúrny život*, známého svým liberalismem a styky s lidmi v emigraci, který byl navíc židovského původu. Zde bylo také dosaženo dohody s Auerspergem o tom, že příprava IV. sjezdu Svazu bude svěřena tajemníkům Svazu, Špitzerovi a Karlu Ptáčníkovi výměnou za to, že stáhnou z jednání bod o *Literárních novinách*,³⁸⁾ že sjezd bude „bez účasti zahraničních hostů“ a jeho charakter „bude výslovně pracovní“.³⁹⁾ Na počátku roku 1967 také sekretariát ÚV KSČ vzal zpět povolení, aby FITES mohl vydávat týdeník *Filmové a televizní noviny* poté, co v listopadu a v prosinci 1966 vyšla jeho dvě nultá čísla.⁴⁰⁾

Na plenárním zasedání ÚV KSČ 8. až 9. února, věnovaném problematice mladé generace, které se konalo hned po návštěvě Leonida Brežněva a Jurije Andropova za doprovodu velvyslance Stěpana Červoněnka na ÚV (4.–8. 2.), mluvil Hendrych o vážných ideologických problémech na umělecké frontě, o pronikání cizích ideologií a o tom, že se umělecká diferenciací rozšířila na diferenciaci ideologickou, zejména v oblasti filmu. Řekl, že významná díla pronikla do světa „v takové míře, jakou nepamatujeme“, ale tyto úspěchy mají i své „problematické stránky“. Toleruje „dobrá díla, blížká jen menšímu počtu lidí“, ale kritizuje umělce a jejich díla nestojící „na našich ideových pozicích“, mající „jinou filosofii, cizí marxismu-leninismu“. Kritizuje jejich poetizaci beznaděje a absurdity „lidí, odcizených společenskému pokroku“. Jako konkrétní příklad přímo uvádí „poslední

38) Viz K. Kaplan, „Všechno jste prohráli!“, c. d., s. 33–35, 80–83.

39) D. Hamšík, *Spisovatelé a moc*, c. d., s. 18.

40) P. Juráček, *Deník (1959–1974)*, c. d., s. 479.

filmy Němcovy, které se programově hlásí k nesdělnosti, abstraktním mnohoznačným alegoriím, ze kterých se zcela vytrácí prvek lidské i společenské aktivity a hlásá se filosofie nesrozumitelných mystických symbolů, v nichž se autor kriticky distancuje od naší skutečnosti“. Podle něj strana nikdy nepřipustí svobodu tvorby, vedoucí k ideologickému zatemnění, k anarchistické zvůli či k negování života v naší společnosti.⁴¹⁾

Film se nadále nehrál a zmínky o něm byly opět cenzurovány. Pavel Juráček si 22. února 1967 zapsal:

Cenzura včera zakázala publikování mého scénáře a mé explikace k němu a dvou článků o Honzovi Němcovi. Teď tedy už všichni víme, že jde do tuhého... Jireš nás volal do klubu. Přišla Věra, Miloš, Honza Němec, Kučera a Kališ. Ale zůstali jsme bezradní. Nikdo není schopen říci nám, co se stalo a co bude dál. Je ticho. Ti, co o nás rozhodli, nemají jméno ani hlas, nevíme, kde sedí a kudy se k nim jde. Zdá se, že řekli jen pár nejnutnějších vět, pak zavřeli ústa a už je od té doby neotevřeli.

Den na to si pak poznamenal:

Řekl jsem Honzovi Němcovi: mám nápad, každý měsíc se všichni sejdem, budeme losovat a kdo vytáhne nejkratší slámku, ten se toho dne otráví. Za jedenáct měsíců umře poslední, a to je jediné, co můžeme dělat. Věra řekla, že to není špatný námět na film. Na nic jiného jsme nepřišli.⁴²⁾

Ve „Zprávě Ústřední publikační správy o tendencích za únor a březen 1967“ se mj. píše:

Nejzávažnější jsou útoky proti vedoucí úloze KSČ v kultuře a umění. Autoři kritikou různých jevů v naší kultuře a umění útočí proti kulturní politice strany, popírají právo a odpovědnost strany na tomto úseku ideologické fronty... Stejnými útoky jsou články, které měly vyjít ve 3. čísle časopisu *Film a doba* (Denní zpráva č. 19 z 24. 4. 1967) „Groteskní lyrika Jana Němce“ Ivana Svitáka, který velmi obdivně hodnotí zejména filmy *O SLAVNOSTI A HOSTECH* a *MUČEDNÍCI LÁSKY* a „Svět Jana Němce“ J. Janouška, v němž vysvětluje Němcovu tvorbu.⁴³⁾

Cenzor K. Lammer na základě krátkodobého pokynu č. 15 upozornil vedoucího redaktora Beneše na nevhodnost části článku „Cena československé kritiky“, který měl vyjít ve *Svobodném slově* č. 62, 3. března 1967 na straně 4: „Cenu čs. filmové kritiky za nejvýznamnější hraný celovečerní film z čs. produkce roku 1966 udělili včera členové Klubu filmových novinářů na své plenární schůzi v Praze dílu režiséra Jana Němce *O SLAVNOSTI*

41) Jiří H e n d r y c h, O upevňování jednoty naší socialistické společnosti se zvláštním zřetelem k mladé generaci. *Rudé právo* 47, 1967, č. 41 (10. 2.), s. 3–6.

42) P. J u r á č e k *Deník* (1959–1974), c. d., s. 495, 496 a 498.

43) Zpráva o tendencích, které byly předmětem upozornění ÚPS v únoru a březnu 1967. ABS, f. AMV–ÚPS, 318-9-12.

A HOSTECH“. Lammer poznamenává: „Celý článek byl vypuštěn a nahrazen.“⁴⁴⁾ Cenzor Fetter postihl na základě téhož pokynu č. 15 zmínku o tom, že „Cenu kritiky československému filmu 1966 přiřkli novináři filmu Jana Němce O SLAVNOSTI A HOSTECH“ v článku Ceny filmové kritiky, který měl vyjít v novinách *Práce* č. 62, 3. 3. 1967 na straně 3. Cenzor lakonicky poznamenává: „S. Odcházel nechal vypustit celý článek.“⁴⁵⁾

Jaro 1967

V zimě a na jaře 1967 se O SLAVNOSTI A HOSTECH kromě několika tzv. studijních promítání v Praze zřejmě hrálo někde na českém a moravském venkově a také na Slovensku, kde nebyla situace tak napjatá. Alexander Dubček, jako první tajemník ÚV KSS, zde držel nad kulturou a časopisy ochrannou ruku, protože mu pomáhaly v boji s Novotným a s jeho stoupenci.⁴⁶⁾ Projekce dokládá článek Agneši Kalinové z počátku února 1967, kde píše, že „skromne a v tichosti“ přišly do kin druhého distribučního okruhu, která jsou na Slovensku maximálně tři, dva z nejzajímavějších českých filmů loňské produkce — SEDMIKRÁSKY a O SLAVNOSTI A HOSTECH. Díky tomu se s nimi mohl seznámit na veřejném promítání „jen zlomek zainteresovaného obecnstva“. Kalinová se také přimlouvá, aby hlas jejich tvůrců „mohol zaznieť naplno“ a dolehnout ke všem, kteří je doma i ve světě chtějí vyslechnout a pochopit: „Nášmu filmu, našej kultúre i nášmu zriadeniu by to slúžilo iba ku cti.“⁴⁷⁾ Druhým důkazem, svědčícím i o distribuci v Čechách až do konfliktu kolem IV. sjezdu Svazu čs. spisovatelů, je statistika návštěvnosti československých filmů, vyrobených v letech 1965 a 1966, distribuovaných v roce 1966 a do 30. června 1967. Předložila ji ÚPF poradě ústředního ředitele Čs. filmu. Zde se uvádí, že Němcův film byl nasazen do distribuce 30. prosince 1966, v Čechách a na Moravě měl 56 představení, na nichž ho vidělo 9610 diváků a na Slovensku 13 představení s 1137 diváky. Průměrná návštěvnost byla 172 diváků na představení v Čechách a na Moravě a 87 na Slovensku.⁴⁸⁾

Počátkem března 1967 se konalo zasedání ideologického oddělení ÚV KSČ již za vedení Františka Havlíčka. To projednalo Zprávu o hodnocení činnosti FSB za r. 1966, dramaturgický plán na r. 1967, stanovisko komunistů z předsednictva FITES a stanovisko CZV KSČ Barrandov.

Oddělení dále operuje průzkumem návštěvnosti filmu KAŽDÝ DEN ODVAHU ve stovce kin a tvrdí, že takové filmy mají „zajištěn divácký ohlas a poměrně dobrou návštěvnost“ ve filmových klubech, „v určitých intelektuálních kruzích“ a teprve při „konfrontaci v normální distribuční síti kin se ukáže, jaký je jejich skutečný společenský ohlas“. Právě tam ale

44) Cenzurní kartotéční lístek z 2. 3. 1967, příloha Denní zprávy č. 26/2 z 3. 3. 1967. ABS, AMV-ÚPS, 318-34-2.

45) Cenzurní kartotéční lístek z 2. 3. 1967, příloha Denní zprávy č. 26/1 z 3. 3. 1967. ABS, AMV-ÚPS, 318-34-2.

46) „Nepriateľstvo Novotného voči mne sa ešte posilnilo uvoľnenou kultúrnou klímou na Slovensku, ktorú som toleroval napriek jeho častým námietkam.“ Alexander D u b č e k , *Nádej zomiera posledná (Z pamäti)*. Nová práca 1993, s. 117.

47) Agneša K a l i n o v á , Dobývanie nových pevnín. *Kultúrny život* 22, 1967, č. 5 (3. 2.), s. 6. Tento článek přetiskl i Pavel Tigrid v pařížském *Svědectví* 8, 1967, č. 31, s. 415–418.

48) Viz Přehled výsledků čs. filmů od premiéry do 30. 6. 1967 — Filmy, vydané v roce 1966. NFA, f. ÚŘ ČSF, R10/BI/KP/1K.

ty filmy pustit nedovolovali. Oddělení také konstatuje, že řada filmů, věnovaných kritice „deformací“ období stalinského kultu, bylo umělecky slabých a jako vrchol progresivní tvorby s lidskými kvalitami jmenuje např. *AŽ PŘIJE KOCOUR*, *OBŽALOVANÝ*, *SMRT SI ŘÍKÁ ENGELCHEN*, *OBCHOD NA KORZE*, *KOČÁR DO VÍDNĚ*, *STARCI NA CHMELU*, *ČERNÝ PETR* a *OSTŘE SLEDOVANÉ VLAKY*. Pokouší se skutečně novou vlnu rozdělit. Jasně se zde píše:

...ani díla „nové vlny“ čs. filmu netvoří kompaktní celek, ale rozdíly mezi nimi jsou zřetelné. Například filmy Formanovy a Němcovy se liší od sebe nejen uměleckými postupy, ale rozdíly v ideovém zaměření, a tím i v jejich společenské působnosti.

Vcelku korektně stanovisko oddělení charakterizuje princip filmů nové vlny, odkud ovšem přechází opět ke kritice:

O povrchnosti tohoto přístupu k společensky závažným otázkám svědčí např. Němcův film *O SLAVNOSTI A HOSTECH*, který ve výkladu jedněch je odsouzením kolaborace a v podání druhých výpovědí o nepevných charakterech, prodávajících vlastní názory a přesvědčení za pochvalu a uznání vládce, svědectvím o pošlapané cti a lidské důstojnosti, o pronásledování poctivých a nepoddajných, kteří nechtějí sloužit v rozporu se svým svědomím. Nastolení této otázky a její řešení vně společenských vztahů znamená současně její řešení mimo síly progresu a reakce, nehledě na nesdělnost celkového zpracování, které zašifrovává tuto problematiku, tak že se ve filmu i vyspělý divák těžko orientuje a že to umožňuje nejednoznačnější politické insinuace. Vztah k moci vůbec je v tomto filmu pouze uměleckou podobou filosofických a zdeformovaných politických úvah o postavení intelektuálů ve společnosti, jejich vztahu k moci a o jejich společenském poslání, což vše je konec konců — ať byl úmysl autora jakýkoliv — situováno do socialistické společnosti. Právě zde se objevuje základní ideová slabina díla, které zásadní otázky lidského charakteru, jednání, odpovědnost jednotlivce, jeho vztahu k moci izoluje od společenských sil a vztahů, a tím také nedává možnost řešení.

Podobně stanovisko oddělení kritizuje SEDMIKRÁSKY a do stejné skupiny řadí i *HOTEL PRO CIZINCE*, *NÁVRAT ZTRACENÉHO SYNA* a *MUČEDNÍKY LÁSKY*. Poledňákovi pak oddělení ukládá vypracovat „z ideologických a uměleckých zřetelů do měsíce zhodnocení filmové tvorby v tezích, do nichž budou zapracovány závěry z informace ideologického oddělení, z předložených materiálů a názory z diskuse v ideologické komisi“. Materiál má projednat s komunisty na všech úrovních a „informovat o něm šéfredaktory a vedoucí kulturních rubrik hlavních listů, případně je publikovat ve stranickém tisku“.⁴⁹⁾

49) Informace a stanovisko ideologického oddělení ÚV KSČ ke zprávě vedení Čs. filmu a stanovisku komunistů z předsednictva FITES a CZV KSČ Barrandov, s. 5, IK 77/20. Materiál, předkládaný Pavlem Auerspergem pro schůzi ideologické komise ÚV KSČ 1. 3. 1967 pod názvem Některé otázky československé filmové tvorby, příloha II, s. 8, 13. NA, f. ÚV KSČ, 1945–1989, Ideologická komise 1958–1968, č. f. 1261-1-8, sv. 8, a. j. 29.

Důkazem toho, že oddělení o nasazení kritizovaných filmů do „normální distribuce“ opravdu neuvažuje, bylo i to, že podle krátkodobého pokynu č. 15 byl cenzorem Kožíškem zakázán rovněž informativní text historika Luboše Bartoška v dubnovém čísle týdeníku *Filmový přehled*, zveřejňujícím pro vedoucí a dramaturgy kin informace o všech filmech, uváděných v československých kinech. Kožíšek píše:

Vedoucí redaktorka Filmového přehledu dr. Šárka Bartošková byla podle KP č. 15 upozorněna na obsáhlý článek, pojednávající o filmu J. Němce O SLAVNOSTI A HOS-TECH. Vedle širokého popisu děje filmu poukazuje autor na závažnost, časovost a obecnou platnost díla, které bylo v anketě časopisu *Film a doba*⁵⁰⁾ postaveno na první místo mezi filmy r. 1966 a získalo Cenu čs. filmové kritiky.

Ve výsledku „Dr. Bartošková nahradila článek jiným materiálem s podotknutím, že tento film má přijít v nejbližší době do kin.“⁵¹⁾ ÚPF asi plánovala jaksi potichu odloženou premiéru zopakovat místo na Silvestra 1966 v květnu 1967, jak je zřejmé nejen z poznámky Bartoškové, ale i z hodnocení filmů, které měly podle plánu premiér ÚPF být uvedeny v květnu, otištěném v *Literárních novinách* počátkem května.

Cenzura místo toho nejprve z *Literárních novin* č. 18 z 6. května nechala vyřadit Liehmovu obsáhlou recenzi na SEDMIKRÁSKY a hned nato nechala z následujícího čísla Literárních novin (č. 19, 13. května) vyřadit další Liehmovu recenzi, kde píše o obou Němcových posledních filmech. Podle Liehma Krumbachová i Němec

patří k těm, kteří vyprávějí, kteří chtějí vyprávět a vždycky budou vyprávět příběhy o lidech a životě, jež se budou zařezávat hluboko do duše, pod jejichž povrchem bude skryt celý lidský svět. Oba totiž věří ve velkou sílu umění, v jeho schopnost účinně bojovat proti temným silám člověka i osvobozovat ho od traumat, která si nese kdesi v podvědomí.⁵²⁾

Pavel Juráček si 17. května zapsal:

Miloš Forman dostal státní cenu. V Kulturní tvorbě vyšla fotografie a pod ní text: „Představitelé strany v rozhovoru s Milošem Formanem při předávání řádů a státních cen na Pražském hradě. Pověsil jsem si ji nad stůl. Abych mohl znovu a znovu žasnout nad tím, že už se do toho dali — Forman, Passer, Menzel a proti nim Němec, Chytilová, Máša a já. Na ostatních je, aby se vybarvili. Nevím, co té ceně říká Miloš, avšak fotografie v KT v něm určitě vyvolala beznadějné zoufalství.“⁵³⁾

50) Anketa 45 československých kritiků Nejlepší filmy 1966. *Film a doba* 13, 1967, č. 2 (únor), s. 92.

51) Cenzurní kartotéční lístek z 21. 4. 1967, příloha Denní zprávy č. 41/1-0 z 25. 4. 1967. ABS, f. AMV-ÚPS, 318-34-2.

52) Příloha k Denní zprávě ÚPS č. 40/1a z 15. 5. 1967. ABS, f. AMV-ÚPS, 318-143-1.

53) P. J u r á č e k, *Deník (1959–1974)*, c. d., s. 523. Forman v dubnu 1967 dostal Státní cenu Klementa Gottwalda „za významný přínos současné československé kinematografii“ za LÁSKY JEDNÉ PLAVOVLÁSKY na základě návrhu FITES z prosince 1966. Viz *Filmové a televizní noviny* č. 02, prosinec 1966, s. 1. Fotografie Otakara Hůrky, na níž je Věra Křesadlová a Miloš Forman, aktivně diskutující s Novotným a dalšími pozorně

V procesu povolování konání Sjezdu spisovatelů souboj „o charakter socialistické kultury“ znatelně zesílil. Hendrych nejprve koncem února na sekretariátu ÚV KSČ chtěl sjezd posunout za požadovaný červnový termín kvůli času na prostudování připravovaných sjezdových dokumentů a Novotný chtěl sjezd odsunout až na podzim. To vedlo ke konfliktu na zasedání stranické skupiny předsednictva Svazu 30. března 1967, kde bylo odkládání termínu chápáno jako vyslovení nedůvěry a zásah do práv Svazu.

Konání sjezdu bylo po velké diskusi Hendrychem povoleno až na zasedání ideologické komise ÚV KSČ dne 6. května 1966 poté, co zástupci Svazu přislíbili podle připomínek upravit návrhy sjezdových dokumentů.⁵⁴⁾

Hendrych, který byl zároveň poslancem Národního shromáždění za Jihočeský kraj, asi také inicioval, aby se Havlíček domluvil s poslancem za Západočeský kraj Jaroslavem Pružincem a zaútočil odsud na filmaře nejen z politického, ale i z velmi aktuálního ekonomického hlediska, protože parlament měl právě projednávat státní rozpočet na rok 1967. Podle vzpomínky Josefa Pružince byl iniciátorem Havlíček, ale je málo pravděpodobné, že by tak učinil bez Hendrychova pokynu či bez konzultace s ním:

Na jednom školení, kde jsme se učili filosofii, politiku, ekonomii, kulturu, přišel mezi nás soudruh Havlíček, tenkrát vedoucí ideologického oddělení ÚV KSČ a vyprávěl nám o rafinovaných metodách některých kulturních pracovníků. Jak se to pašuje do křížovek⁵⁵⁾ a jak leží na ÚV KSČ zakázané filmy, které míří proti nám, proti našemu zřízení.

Když jim promítli *SEDMIKRÁSKY* a *O SLAVNOSTI A HOSTECH*, byli z toho „dost roztrpčení“ a Havlíčkův výklad „přijali celkem bez výhrad“, protože to byl „tehdy oficiální kurs — nedůvěra ke kumštýřům a k části kulturní fronty“. Říkalo se jim „co takové filmy stojí milionů, co se přitom všechno zničí a leccos jiného. A tak jsme hovořili, zlobili se na filmaře. Jak si to představují. Že se mrhají prachy a že to takhle dál nejde, že se tomu musí učinit přítrž“.⁵⁶⁾

Havlíček patrně nejprve inicioval dopis dvaceti čtyř členů a kandidátů ÚV KSČ a poslanců Národního shromáždění, kteří právě procházeli kursem PI 4 politického školení na Vysoké škole politické, předsednictvu ÚV KSČ a jmenovitě Hendrychovi. Píší zde, že jim byly promítnuty *SEDMIKRÁSKY* a *O SLAVNOSTI A HOSTECH*, které jednomyslně považují za provokaci a znesvěcení toho, „co je každému občanovi drahé“. O Němcově filmu v tomto předepsaném „školním cvičení“ gramaticky i logicky neobratně říkají, že na ně působí

naslouchajícími stranickými ideology, byla zveřejněna v *Kulturní tvorbě* 5, 1967, č. 19 (11. 5.), s. 1. Jiná fotografie Formana s manželkou Věrou Křesadlovou, které podává ruku A. Novotný, je přetištěna v Anna B a t i s t o v á (ed.), *Hoří, má panenko*. Praha: NFA 2012, s. 40.

54) Blíže viz K a p l a n, „Všechno jste prohráli!“, c. d., s. 89–91.

55) Cenzurní záznamy HSTD a ÚPS skutečně ukazují řadu pokusů propašovat do tajenek křížovek v různých novinách a časopisech „podvratná“ slova či vyjádření.

56) Citováno dle rozhovoru Ladislava Ženíška s Josefem Pružincem v tiskovém orgánu západočeského KV KSČ *Pravda* 49, 1968, č. 96 (21. 4.), s. 4, zčásti reprodukováného v článku O jednom zneužití, *Filmové a televizní noviny* 2, 1968, č. 10 (15. 5.), s. 4.

dojmem napadání jednoty a především socialistického realismu a nápadným zjevem a hereckým výkonem představitele hlavní role — hlavního hostitele. Rádi bychom se mylili, že jde o podobnost a výjevy t. zv. čistě náhodné. Máme-li na zřeteli v této době nejvyšší zákon — upevňování jednoty socialistického internacionalismu v boji proti buržoazní ideologii, proti imperialismu a jeho zvěrstvům — pak uvedený film podle našeho názoru je příkladem, který zostouzí úsilí nejen naší strany, ale celého mezinárodního a dělnického hnutí po jednotě. Je to „film“, je to snad také dar k 50. výročí VŘSR?

O obou filmech pak píší, že „jsou nevhodné k promítání široké veřejnosti“ a žádají, aby bylo „zabráněno jejich exportování do zahraničí, protože by sloužily zvláště v kapitalistickém světě jako zbraň proti nám“. Oběma režisérům a jejich hercům pak doporučují „změnu pracovního a společenského prostředí, aby nejen příznivěji mohlo ovlivňovat jejich uměleckou tvorbu do budoucna, ale také mnozí z nich mohli uplatňovat kritéria socialistického umělce a vlastenectví“.⁵⁷⁾ Tento dopis byl pro svou primitivnost zjevně nepoužitelný pro zveřejnění. Havlíček patrně požádal, aby si někteří poslanci z kursu připravili návrh interpelace a nakonec asi vybral ten Pružincův.⁵⁸⁾

Pružinec tedy tři dni poté jménem svým a dalších jedenadvaceti poslanců (volených zástupců lidu) podal na druhém dni schůze Národního shromáždění ve čtvrtek 18. května interpelaci, v níž oslovil ministry kultury, zemědělství, financí, obrany a vnitra a tyto dva filmy zde hodnotil z hlediska plýtvání „penězi, které by státní rozpočet potřeboval“ v rámci toho, že Národní shromáždění se má „vyjadřovat k zásadním otázkám ekonomického, politického a kulturního života naší republiky“. S pomocí demagogického pytydepe pronesl následující výzvu k lynčování:

Jsme přesvědčeni o tom, že dva filmy, které jsme viděli a které podle *Literárních novin* mají mít premiéru v tomto měsíci, ukazují „zásadní cestu našeho kulturního života“,⁵⁹⁾ po které žádný poctivý dělník, rolník a inteligent jít nemůže a nepůjde. Protože dva filmy, *SEDMIKRÁSKY* a *O SLAVNOSTI A HOSTECH*, natočené v čs. ateliérech na Barrandově, nemají s naší republikou, socialismem a ideály komunismu nic společného. Žádám proto ministra kultury a informací s. Hoffmana, kulturní výbor NS a Ústřední výbor lidové kontroly a vůbec celé NS, aby se radikálně zabývali touto si-

57) Opis dopisu Jiřímu Hendrychovi ze dne 15. 5. 1967. Z osobního archivu Jiřího Janouška.

58) „Několik z nás si připravilo každý svůj návrh interpelace a já byl ostatními pověřen, abych vystoupil v plénu Národního shromáždění, kde se právě projednával státní rozpočet. Chtěli jsme, aby plénum posoudilo naši interpelaci, zda se mýlíme, či ne. Žádali jsme, aby filmy byly promítnuty celému plénu. Plénum se nevyjádřilo, filmy mu promítnuty nebyly a otázkou interpelace se zabývalo předsednictvo a kulturní výbor. Z interpelovaných ministrů se nevyjádřil nikdo.“ Citováno dle rozhovoru Ladislava Ženíška s Josefem Pružincem (O jednom zneužití. *Sedmikrásky* v parlamentě. Z pozadí interpelace 21 poslanců) v orgánu západočeského KV KSČ *Pravda* 49, 1968 č. 96 (21. 4.), s. 4, z větší části reprodukován v článku O jednom zneužití, *Filmové a televizní noviny* 2, 1968, č. 10 (15. 5.), s. 4. Pružinec zde také zmiňuje, že se sešli s Novotným po jeho návratu ze světové výstavy v Montrealu (byl zde na státní návštěvě Kanady 13. — 18. 5.), ale že Novotný je zklamal, protože mluvil o jiných věcech a k interpelaci řekl jen, že s nimi v zásadě souhlasí, ale že „je to věc složitá, a že se čeká, jak dopadne sjezd spisovatelů“.

59) Není jasné, co zde i dále Pružinec jakoby, či skutečně cituje.

tuací a vyvodili patřičné závěry proti všem, kteří tyto filmy připravovali, a zejména proti těm, kteří byli ochotni tyto zmetky zaplatit. Ptáme se režiséra Němce a Chytilové, jaké pracovní, politické a zábavní poučení přinesou tyto zmetky našemu pracujícím lidu v továrnách, na polích, na stavbách a na ostatních pracovištích? My se ptáme z tohoto místa všech těchto, také kulturních pracovníků, jak dlouho budete ještě všem poctivě pracujícím otravovat život, jak dlouho budete ještě šlapat po socialistických vymoženostech, jak dlouho si budete hrát s nervy dělníků a rolníků a vůbec, jakou demokracii zavádíte? My se vás ptáme, proč myslíte, že máme pohraniční stráž,⁶⁰⁾ která plní těžký bojový úkol, aby se k nám nedostali nepřátelé, zatímco my, soudruhu ministře národní obrany a ministře financí, platíme královské peníze vnitřním nepřátelům, necháváme je šlapat a ničit,⁶¹⁾ soudruhu ministře zemědělství, v plodech naší práce.“ Závěrem své řeči pak Pružinec požádal o promítnutí filmů všem poslancům a „udal“ i další filmy apelem na Poledňáka: „Co to, prosím vás, v poslední době točíte za filmy, nebo jste již natočili, které jsou v podstatě stejné jako dva filmy, které jsme v úvodu jmenovali? Jedná se o filmy MUČEDNÍCI LÁSKY, VE ZNAMENÍ RAKA⁶²⁾ a HOTEL PRO CIZINCE. Žádáme, aby tyto filmy byly staženy z našich kin a abyste se do budoucna vážně zabývali svým posláním.“⁶³⁾

Tento útok však mířil pravděpodobně příliš vysoko a byl do té míry zastaralou propagandistickou fraškou, že byl nakonec odmítnut a znicotněn.⁶⁴⁾ V parlamentu na něj odpovídal Alois Poledňák. Ten zde vystoupil mimo pořadí řečníků, protože odjížděl na festival dětských filmů do Gottwaldova, a kromě jiného řekl:

Chtěl bych především ujistit Národní shromáždění, že se velice podrobně seznámím s celým textem stanoviska poslanců, které, jak se mi zdá, bylo tlumočeno jen z části. Chtěl bych dále ujistit, že se jím bude zabývat vedení Čs. filmu a zajistíme, aby k němu zaujalo stanovisko vedení studia, stranická organizace, Svaz filmových a televizních pracovníků a sami jmenovaní tvůrci.

Dále mluvil o tom, že ideologická komise ÚV KSČ ohledně filmové tvorby přijala závěry, „které mají být a budou postupně realizovány v dalších plánech rozvoje filmové tvor-

60) Zde se Pružinec vztahuje zejména k západním a jižním Čechám, kde byla hlídána velká část hranice s Rakouskem a se Západním Německem.

61) Tato pasáž odkazuje na destrukci rautu, prováděnou dívkami ze SEDMIKRÁSEK z části za zvuků ruského carského marše „Na sopkách Mandžuska“.

62) Ve skutečnosti ZNAMENÍ RAKA.

63) Zasedání Národního shromáždění ČSSR, 2. den, čtvrtek 18. května 1967. Dostupné online: < <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/015schuz/s015015.htm> >, [cit. 8. 10. 2013].

64) „Neuvěřitelná Pružincova interpelace kolovala po Praze v četných opisech, a když ji přečetli z jeviště kabaretu Paravan, považovalo ji obecnstvo za povedený fórek satirika J. R. Picka, který tam byl ředitelem.“ J. Š k v o r e c k ý, *Všichni ti bystří mladí muži a ženy*, c. d., s. 119. Při diskusích o možnosti otištění Kunděrova příspěvku ze sjezdu Svazu spisovatelů F. Havlíček údajně řekl, že „aféra v parlamentě je jim, progresivním lidem v sekretariátu ÚV, velice nevhod...“, že tu ani tak nejde o málo významného poslance Pružince, nýbrž spíše o několik významných činitelů z předsednictva ÚV, kde se o věci, podobně jako v parlamentě, jednalo, ba snad dokonce o jednoho činitele nejvýznamnějšího“. D. H a m š í k, *Spisovatelé a moc*, c. d., s. 106.

by“, a věnovala pozornost i „tvorbě tzv. experimentálních filmů“, ohledně nichž je „nutné vytvořit předpoklady, aby byla provedena objektivní analýza všech tendencí, které tuto část tvorby charakterizují. K těmto předpokladům patří samozřejmě nutnost, aby se uvedené filmy dostaly do konfrontace s názory diváků v kinech“. V závěrečné části krátké řeči pak prohlásil:

I ve filmu, jako v každé oblasti umění a v každém lidském podnikání, může docházet a dochází k omylům. Ale to ještě nemůže být důvodem, aby tyto omyly byly označeny za protistátní pokusy a aby tvůrci těchto filmů byli jmenováni vnitřními nepřáteli.⁶⁵⁾

Na původní dopis poslanců a na interpelaci nejprve zareagoval Ivan Sviták, který 30. května sepsal tak zvanou „interpelaci interpelantů“, již tehdy nezveřejnil a není jisté, zda vůbec někam zaslal. Tam mimo jiné píše:

1) V dějinách čs. kultury není případu, aby autorita zákonodárského orgánu, tedy orgánu státní moci, byla vyzývána k zákazu uměleckého díla. Ani v dobách nejtuzšího stalinismu, kdy docházelo k trvalému neskrývanému tlaku na kulturní představitele, nedošlo nikdy k interpelaci, která na umělce volá tři ministry a Pohraniční stráž. Fakt, že došlo v květnu 1967 k takovému projevu v čs. Národním shromáždění, svědčí o nebezpečné, totalitní orientaci v řadách nejvyššího zákonodárského orgánu Československé socialistické republiky. 2) Vystoupení poslanců souvisí bezprostředně s nenormální atmosférou, která byla uměle vyvolána kolem těchto dvou filmů, jež byly bez jakéhokoli odborného posouzení staženy z distribučního programu, byl vydán zákaz komentářů těchto filmů v odborném tisku a byly vyloučeny ze zahraničních soutěží.

Dále Sviták nesouhlasí s Pružincovou argumentací o ekonomické neefektivnosti těchto děl a píše:

6) Pan Pružinec a jiní zákonodárci by si neměli všimnout zničeného salátu, ale skutečnosti, že se někde opravdu plýtvá penězi tak radikálně, že naše vyspělá průmyslová společnost byla v minulých letech předstižena i daleko méně vyvinutými zeměmi... 7) Proti požadavku pana Pružince, aby oba uvedené a tři další filmy byly staženy z kin, vyzýváme Národní shromáždění Československé republiky k jednoznačné obhajobě zásad občanských práv, svobody tvorby a k energickému přezkoumání dosavadní praxe, umožňující protiprávní, protiústavní a nekvalifikované omezování kultury a občanských práv. 8) Hodnocení filmů pana Pružince vychází z krajně naivní představy o umění jako bezprostředním odrazu společenského života, ačkoliv v obou případech jde o umělecká díla symbolického významu, o paralelu s filosofickým myšlenkovým plánem, nikoliv o odraz reality. Překvapuje, že pan Pružinec neposuzuje podobně detektivky a kovbojky, které předvádějí v našich ki-

65) Dostupné online: <<http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/015schuz/s015015.htm>>, [cit. 8. 10. 2013].

nech denně vraždy, války a horší zločiny, než je rozšlapání salátu. Podle stejných měřítek by měli interpreti žádat také stažení těchto filmů z kin.

Sviták pak na Pružincovo doporučení, aby filmaři šli raději do výroby, reaguje návrhem, aby mladí filmaři „v příštím volebním období“ rozhodovali o zákonodárných aktivitách v oblasti občanských a lidských práv, a aby naopak interpelanti ukázali, jak se podle nich tvoří kultura. Na závěr pak píše:

10) Ojediněle trapné, zmatené a naivní vystoupení pana Pružince a jeho kolegů je symptomem obnovovaných pokusů vrhnout čs. kulturu zpět do stalinských uzancí kulturní reglementace. Neradi bychom nechávali širší kulturní veřejnost na pochybách, že nesouhlasíme s pokusy nahradit tradici evropského humanismu, lidských práv a kulturních hodnot za tradici byzantsko-asijskou a za ignorování lidských práv.⁶⁶⁾

Mladí režiséři se sešli 9. června v bytě u Pavla Juráčka v Krakovské ulici a podepsali známý dopis (koncipovaný buď I. Svitákem⁶⁷⁾ nebo P. Juráčkem⁶⁸⁾) interpelovanému ministru kultury a informací Karlu Hoffmannovi.⁶⁹⁾ Dopis podepsalo deset českých a dva slovenští režiséři (Bočan, Forman, Herz, Chytilová, Jireš, Juráček, Máša, Menzel, Němec, Passer, Schorm, Schmidt, Solan a později Uher). Na Juráčkovu žádost přišel na schůzku i student 4. ročníku FAMU, fotograf Tibor Borský, který signatáře vyfotografoval v bytě a na podnět zde přítomného Jiřího Janouška udělal i známé fotografie u ležení před domem.⁷⁰⁾ Dopis ovšem nebylo možné nikde zveřejnit, a proto byla na radu Liehma společná fotografie otištěna bez dalšího komentáře, jen se jmény vyfotografovaných, na titulní straně *Literárních novin* 17. června 1967, aby tak byla manifestována jejich vzájemná soudržnost.⁷¹⁾ Dne 12. června se k dopisu režisérů protestem proti Pružincově interpelaci přidala také TS Švabík–Procházka a členové její ideově-umělecké rady formou dopisu na obhajobu Němcova filmu a práce skupiny ústřednímu řediteli Čs. filmu Aloisi Poledňákovi. Píší, že se ozývají zejména proto, že Pružincem jmenovaný film *O SLAVNOSTI A HOSTECH* byl natočen jejich skupinou a scénář IUR shledala „výjimečným, neobyčejně angažovaným a morálním“. Film pak Němec natočil

zcela suverénně a s takovou hloubkou pohledu na současnost člověka, že nebylo nic, co bychom mu mohli vytknout a s čím bychom nesouhlasili. Není to povrchní pamflet, ani prázdná alegorie, kterých se dnes tak často používá k zabalení prázdnoty, ale

66) Citováno dle Velký den poslance Pružince. *Filmové a televizní noviny* 2, 1968, č. 8 (18. 4.), s. 2.

67) Rozhovor autora s J. Němcem 8. 4. 2013.

68) Rozhovor autora s Jiřím Janouškem dne 27. 6. 2013. Janoušek se spíše kloní k názoru, že autorem konceptu dopisu byl Juráček.

69) Dostupný in: *IV. sjezd Svazu československých spisovatelů Praha 27.–29. června 1967 (Protokol)*. Praha: Československý spisovatel 1968, s. 136 a 137.

70) „Tu fotku, jak stojí u staveniště a dělají blbosti, to jsem inicioval já.“ Jiří Janoušek v rozhovoru s autorem 14. 2. 2013.

71) *Literární noviny* 16, 1967, č. 24 (17. 6.), s. 1. Pod fotografií na téže straně začíná Liehmův rozhovor s L. Vaculíkem a anketa mezi spisovateli před IV. sjezdem.

je to dle našeho mínění dílo roztrpčující a bičující, očistné právě rozbořem a kritikou naší přirozené slabosti.

Dále pak dopis vyjmenovává tvůrčí úspěchy skupiny, mnohé z nich poctěné státními cenami. Na závěr se tu píše:

Nedomníváme se tedy, že by naše společné úsilí poškozovalo naši vlast, jak je naznačeno v interpelaci, a přinášelo naší socialistické společnosti hanbu. Ani si nemyslíme, že umělci jsou vnitřní nepřátelé socialismu, a vůbec se nedomníváme, že jejich honorování je příliš luxusní. Uvádíme tyto věci jenom proto, že nadsazená a zjednodušená obvinění pronesená soudruhem Pružincem nás překvapila a roztrpčila.⁷²⁾

V *Literárních novinách* 24. června redakce hodlala zveřejnit informaci o tom, že A. J. Liehm se na protest proti cenzuře svých recenzí vzdal psaní filmového sloupku:

K dotazům po osudu filmové rubriky LN: Soudruh A. J. Liehm sdělil redakci, že pokud *Literární noviny* nebudou moci zveřejnit názor na filmy *O SLAVNOSTI A HOSTECH* a *SEDMIKRÁSKY*, nepovažuje za správné referovat tu průběžně o ostatní československé produkci.

Cenzor ovšem na text „upozornil“ a zástupce šéfredaktora ho musel vypustit.⁷³⁾ Paradoxně se pak cenzor v létě po osudu filmové rubriky sháněl.

Na IV. sjezdu spisovatelů pak došlo ke známému konfliktu se stranickou delegací v čele s Hendrychem poté, co Pavel Kohout kritizoval politiku KSČ ve vztahu k šestidenní válce a co přečetl dopis Alexandra Solženicyna sjezdu sovětských spisovatelů, protestující proti cenzuře. Václav Havel tu přečetl dopis režisérů Hoffmannovi a Milan Kundera se m.j. zastal kritizovaných filmů. Hlavní část projevu Ludvíka Vaculíka pak lze chápat vlastně jako analogon filmu *Němcova*.

Sjezd přispěl k zesílení polarizace mezi reformními a konzervativními komunisty v KSČ, která se však více začala projevovat až v pozdním podzimu, na konci října 1967, kdy na zasedání ÚV KSČ došlo ke konfliktu mezi Novotným a Alexandrem Dubčekem.⁷⁴⁾

72) TS Švábík–Procházka, dopis A. Poledňákovi z 12. 6. 1967. Barrandov Studio a.s., archiv FSB, sbírka Scénáře a produkční dokumenty, složka O slavnosti a hostech. Byla zde nalezena pouze kopie dopisu (3 s.), kde je zmíněno, že k němu byl „připojen list s podpisy členů Ideově-umělecké rady a vedoucích pracovníků tvůrčí skupiny“. Ten se bohužel zatím dohledat nepodařilo. Poledňákovu reakci také zatím neznáme, podobně jako reakci K. Hoffmanna na dopis režisérů.

73) Denní zpráva č. 53/1f, 1967. Těž A. J. Liehm 1965–1967. Zpráva pro potřebu předsedy ÚPS, s. 5. ABS, f. AMV–ÚPS, 318-143-1.

74) Možnost polarizace naznačil v první polovině června na besedě na Fakultě osvěty a novinářství UK Josef Smrkovský (který byl v NS přítomen Pružincově interpelaci jako ministr vodního hospodářství). Připustil možnost opozitury, ale nikoliv opozici vůči straně. Nicméně o tom uvažoval následujícími slovy: „Opozice je jiná věc: zásadní nesouhlas s někým, v našem případě se stranou. Co se tím myslí? Jiná strana?... Jaká? S jakým programem a cílem? Musela by rovněž mít ve svém programu budování socialistické společnosti. Byla by to tedy druhá komunistická strana, třeba s jiným názvem. Je to reálné? Účelné? Mělo by to smysl?“. Mladé studenty pak vyzývá, aby se zúčastnili politické práce, jestliže chtějí, „aby se cokoli rychleji měnilo k lepšímu... Obrodný proces probíhá pozvolna...“. Oponenturu ano. Myšlenky ministra Josefa Smrkovského

Zatím se strana pokusila zastrašit liberální spisovatele procesem se spisovatelem Janem Benešem, jehož součástí bylo i obvinění studenta FAMU Karla Zámečníka. Souboj však eskaloval skandálem při emigraci Ladislava Mňačka a jeho ženy do Izraele a chováním Novotného při návštěvě Martina, po níž se proti němu postavili slovenští komunisté. Zasedání pléna ÚV KSČ v září vyloučilo progresivní komunistické spisovatele ze strany a odebralo Svazu spisovatelů *Literární noviny*, které byly převedeny pod Ministerstvo kultury a informací.

Dne 19. října udělil FITES ceny Trilobit filmům z roku 1966, které den nato předával oceněným předseda FITES Martin Frič. Byly uděleny i dlouhometrážním filmům *O SLAVNOSTI A HOSTECH*, *MUČEDNÍCI LÁSKY*, *ROMANCE PRO KŘÍDLOVKU A SEDMIKRÁSKY*. Cenzura zabránila, aby o tom *Svobodné slovo* (č. 290, 20. října 1967) v článku „Komu Trilobit 66?“ referovalo.⁷⁵⁾

Za této situace vydal Ústřední výbor FITES na podnět slovenské složky FITES prohlášení, kde kritizoval plánované kroky autoritativní stranické administrace přípravy a výroby filmů. V závěru se zde deklaruje: „Principy tvůrčí svobody se dostaly do ostrého rozporu s netrpělivostí autoritativních rozhodnutí. Zdá se, že tím skončilo období dialogu.“⁷⁶⁾

Teprve 30. října směla ve *Filmovém přehledu* vyjít informace o tom, že *O SLAVNOSTI A HOSTECH* bylo povoleno k promítání již 10. ledna 1966 a premiérováno na 30. prosince 1966 a také Bartoškův informativní textu o filmu a obsah filmu.

Koncem října použil novinář Edmund Brettschneider volného převyprávění obsahu filmu jako symbolického úvodu ke článku o vztahu československé komunistické moci k intelektuálům v západoněmeckém *Sternu*. Píše:

Hosté se sešli v lese na pikniku se šéfem státu. President má dobrou náladu: nechá své hosty uvěznit. Jenom na krátkou dobu. Pak je opět pustí na svobodu. Vězení bylo jen žertem v rámci této party. Avšak hosté se z tohoto politického černého humoru nijak neradují. Nedůvěřivě se ptají: „Byl to opravdu jenom žert?“ Pro jistotu ujišťují šéfa státu svou loyaltou. Potom začnou s novou společenskou hrou: Hledají „nepřítele“ ve vlastních řadách... V Praze nezůstalo utajeno, že Němec pro tento filmový záměr pátral ve filmových týdenících, aby pro svého hrdinu odpozoroval gesta a pózy šéfa strany. Nato zaútočil šéf strany... neobvykle ostře na filmové pracovníky, „kteří nijak nerespektují vedoucí úlohu strany v umění“. Destalinizační doba tání skončila. Delší dobu doutnající konflikt mezi vrchností a duchovní elitou znovu vypukl.⁷⁷⁾

z besedy na FON zaznamenali M. Benda a J. Staněk. *Universita Karlova* 13, 1967 (15. 6.), č. 20, s. 1; Odpověď na tuto besedu, článek Václava V o m á č k y, O oponentuře. *Universita Karlova* 14, 1967, č. 1 (20. 9.), už ale cenzura zkrátila o část, kde se psalo: „Je však možné donutit někoho, kdo má monopol na metody, aby tyto metody změnil? Praxe ukazuje, že to bez oponentury trvá dlouho, a že teprve obecné zhoršení podmínek, které všichni pocítí tak či onak, může pomoci... Jak zajistit solidní oponenturu bez opozice dnes, kdy morální devastace lidí, způsobená monopolizací metod řízení, dosáhla již velmi zneklidňující úrovně?“. Denní zpráva č. 75 ze dne 11. 9. 1967. ABS, f. AMV-ÚPS, 318-134-1.

75) Denní zpráva č. 89 ze dne 20. 10. 1967, ABS, f. AMV-ÚPS, 318-143-1.

76) Prohlášení ÚV FITES z 21. 10. 1967. In: *Konference Svazu čs. filmových a televizních umělců 1968. Dokumenty*. Vydáno jako nekomerční publikace pro členy Svazu čs. filmových a televizních umělců. Jen pro vnitřní potřebu. Praha: FITES 1968, s. 16 a 17.

77) Edmund B r e t t s c h n e i d e r, Žert diktátora — čeští autoři se brání proti cenzuře. Strana odpovídá novým

Němec v té době již přestal být zaměstnancem FSB; protože nesměl realizovat žádný ze svých starších ani novějších projektů, dal zde koncem srpna výpověď.⁷⁸⁾ Rozpor ohledně přípustnosti zveřejnění filmu samotného a též informací a kritických textů o něm jednak ukázal, že cenzura neměla vždy nejčerstvější pokyny, jednak že boj o to byl zjevným projevem zápasů uvnitř strany a jejího vedení. Ten aktuálně začal Dubčekovou kritikou návrhu zprávy ÚV, nejprve na zasedáních předsednictva ÚV KSČ 19. a 24. října 1967 a poté na zasedání ÚV KSČ 30. října, kde byla už kritizována i takzvaná kumulace funkcí a kde byl odmítnut návrh rezoluce, připravený Novotného štábem. Novotný pak po policejním potlačení demonstrace studentů ze strahovských kolejí i s dalšími členy předsednictva odletěl na oslavy 50. výročí VŘSR do Moskvy. Dubček příslibem funkce prvního tajemníka ÚV KSČ přiměl Hendrycha, aby ho podpořil a pravděpodobně získal i sympatie Brežněva při jeho návštěvě Prahy 8. prosince. Na zasedání ÚV KSČ ve dnech 19. až 21. prosince došlo k rozhodnutí o oddělení funkcí ústředního tajemníka ÚV a presidenta republiky a 5. ledna 1968, po potlačení údajného pokusu Novotného, jeho armádních generálů (Jan Šejna, Otakar Rytíř, Vladimír Janko, Josef Hečko) a Miroslava Mamuly o puč, plenární zasedání ÚV KSČ zvolilo Dubčka svým prvním tajemníkem.⁷⁹⁾ Takzvané československé jaro opatrně začínalo.

SEDMIKRÁSKY byly za této situace zahrány v Praze v klubové distribuci — kino Klub je hrálo od 15. září do 5. října, okrajové kino Maják až od 8. prosince, poté i kina Ořechovka, Družba a Práce. O SLAVNOSTI A HOSTECH směla zahrát kina filmového umění: kino Klub ve dnech 27. října až 2. listopadu, Hvězda 8. až 21. prosince, ale teprve od ledna mohl film být uveden v běžnějších kinech (Obzor 5. až 11. ledna 1968). Koncem prosince byly v Praze uvedeny i jiné „zakázané“ filmy — HOŘÍ, MÁ PANENKO a ZNAMENÍ RAKA.⁸⁰⁾

Po řadě dalších cenzurních zásahů, včetně posledního pokusu zakázat Liehmovu recenzi „O slavnosti a mučednících“, zasáhla cenzura naposledy 21. prosince, kdy z ankety *Filmových a televizních novin* č. 13 (28. prosince) o tom, které dílo nejvíce zaujalo v uplynulém roce, měla být vynechána odpověď experimentálního básníka Josefa Hiršala, v níž zmiňuje SEDMIKRÁSKY, které pro něj jsou dílem

téměř po všech stránkách riskujícím a provokujícím. A svou problematikou i problematičností zneklidňujícím. O dosahu jeho působení na veřejnost svědčí skutečnost, že uvedlo v širší známost úroveň a způsob myšlení celé skupiny našich zvole-
ných zástupců v Národním shromáždění....

pronásledováním. *Stern* 1967, č. 4 (29. 10.). Citováno dle Denní zpráva č. 94, část B ze dne 26. 10. 1967. ABS, f. AMV-ÚPS, 318-143-1.

78) Dopis J. Němce V. Harnachovi z 29. 8. 1967. Barrandov Studio a.s., f. Filmového studia Barrandov, osobní složka J. Němce.

79) Viz A. D u b č e k, *Nádej zomiera posledná (Z pamäti)*, c. d., s. 126–137.

80) Údaje jsou přejaty z rubriky Program kin v dobových *Literárních novinách*, ročník 1967. Václav B ř e z i n a, *Lexikon českého filmu*. Praha: Filmové nakladatelství Cinema 1996, s. 266 uvádí, že celkem film dosáhl (do roku 1995) 642 představení s návštěvností 86 124 diváků. V letech 1970–1989 patřil film opět mezi ty, jejichž distribuce nebyla povolena.

A v odpovědi Jana Němce bylo požadováno vynechat: „V letošním roce se bohužel dovršily problémy s filmy, na kterých jsem spolupracoval — starosti o vlastní osud a existenci mně proto znemožnily sledovat ostatní československou tvorbu.“⁸¹⁾

Vývoj ovšem v prosinci již tak pokročil, že šéfredaktor Otakar Váňa z Hiršalovy odpovědi vynechal jen poslední větu zde uvedeného citátu a Němcovu odpověď ponechal celou. Němcovu filmu v rozsáhlé anketě konkurovaly především SEDMIKRÁSKY, HOŘÍ, MÁ PANENKO a MARKETA LAZAROVÁ, pro Němce se vyslovili scenárista Peter Balgha, Dušan Hamšík („Naprosto jedinečným způsobem předvádí obecné předpoklady lidského poklesnutí a selhání, které byly jindy pojmenovány jako strašná a odstrašující normálnost.“), Ladislav Helge, Ivan Klíma, Antonín Novák, Jiří Papoušek, Alfred Radok, Emil Radok, Jan Trefulka, Zdeněk Urbánek a Ludvík Vaculík.

Možná logickým zakončením historie této dvouleté epizody by mohlo být uvedení části desatera Ivana Svitáka, jehož otištění cenzura v listopadu zakázala internímu časopisu vysokoškolského výboru ČSM Palackého university v Olomouci (*Náš vezdejší čas*, č. 4, listopad 1967) a které ukazují, že řada lidí už odmítala s režimem Novotného smlouvat:

- 1) Nekolaboruj s lumpy. Budeš-li s nimi kolaborovat, staneš se nevyhnutelně jedním z nich...
- 2) Nepřijímej odpovědnost, kterou ti lumpové chtějí vnuknout za své vlastní dílo...
- 3) Nevěř ideologiím, to jest soustavám hesel a slov, které spekulují s tvými city...
- 4) ...Nereklamujte generační výsady, vybojujte si lidská práva.
- 5) Nepovažuj společenské poměry za stálé, mění se ve tvůj prospěch. Dívej se co nejdále dopředu. Nechceš-li se dnes mýlit, musíš uvažovat z hlediska roku 2000.
- 6) Nemysli jako Čech či Slovák, mysl jako Evropan...
- 7) ...Měj normální skeptickou důvěru jednajícího člověka, ale důvěřuj ve smysl svého jednání. Čin má hodnotu sám o sobě.
- 8) Neboj se své úlohy v dějinách a měj odvahu k zasahování do dějin...
- 10) Nedej se zastřelit v zájmovém poli mocenských bloků a manipulátorů různých barev, ale střílej, když ti půjde o krk. Nejde ti o krk právě teď, když kolaboruješ s několika lumpy? Jsi lump?⁸²⁾

Jiným zakončením by mohl být dopis FITES Alexandru Dubčekovi s blahopřáním k jeho nadcházejícím 47. narozeninám, datovaný 22. ledna 1968, k němuž „připojil žádost, aby vedení komunistické strany v zájmu obnovení důvěry odstranilo zákaz veřejného promítání několika hraných i dokumentárních snímků z nedávné doby“⁸³⁾ především SEDMIKRÁSEK a O SLAVNOSTI A HOSTECH. Záhy poté jisté „uvolnění“ projednala též ideologická komise ÚV KSČ, kde se o zásazích ÚPS mluví jako o nepřiměřených a škodlivých a navrhuje se odstranění „některých neurotizujících bodů“, jako např. „nepřiměřená a nedostatečně fundovaná jednostranná kritika některých filmů, nekritický postoj k obsahu inter-

81) Denní zpráva č. 113, část A, 21. 12. 1967. ABS, f. AMV-ÚPS, 318-143-1.

82) Denní zpráva č. 101, část A, 15. 11. 1967. ABS, f. AMV-ÚPS, 318-143-1.

83) Štěpán Hulík, *Kinematografie zapomnění. Počátky normalizace ve Filmovém studiu Barrandov (1968–1973)*. Praha: Academia 2011, s. 20.

pelace 21 poslanců o filmové tvorbě.⁸⁴⁾ Poté v únoru následovalo obnovení Literárních novin pod názvem Literární listy a 4. března 1968 faktické zrušení cenzury zánikem ÚPS na základě usnesení předsednictva ÚV KSČ.

Pozadí celé kauzy, především pak okolnosti zákazu distribuce Němcova filmu a publikace informací o něm, objasňují, avšak z části též komplikují dva materiály z doby, následující po Pružincově interpelaci a předcházející událostem kolem IV. sjezdu Svazu československých spisovatelů, nacházející se v digitalizované části archivu HSTD a ÚPS v ABS. Jeden z nich konstrukci výše uvedeného textu potvrdil.

Začátkem června 1967 redakce Rudého práva žádala ÚPS o objasnění informace z dopisu „od diváků z Plzně“, kteří si

stěžují, že tam byl promítán film, který byl plakátovaný pod titulkem „Premiéra nového českého filmu“. Diváci nakonec zjistili, že se jedná o film Jana Němce O slavnosti a hostech. Mnozí byli zklamáni a ptají se, jak je možné, že na plakátech nebylo uvedeno, o jaký film jde.

Dále redaktor říká, že se dozvěděl, že publikaci názvu filmu „nepovolila Ústřední publikační správa Plzeň“ a že ÚŘ ČSF to nedokáže objasnit.⁸⁵⁾ Náměstek předsedy ÚPS J. Kovář odpověděl dopisem, adresovaným nikoliv podepsanému redaktorovi, nýbrž přímo šéfredaktorovi *Rudého práva*, v němž objasňuje původ zákazu publikace informací o filmu:

Na vysvětlení Ti, vážený soudruhu, sdělujeme, že pracovník naší pobočky (v Plzni — pozn. jb) postupoval podle platného pokynu ze dne 2. 3. 1967, který nám ukládá, že tento film nelze jakýmkoliv způsobem propagovat. Vydání tohoto pokynu si vyžádalo II. oddělení ÚV KSČ.⁸⁶⁾

Vzhledem k tomu, že vedoucím II. (ideologického) oddělení ÚV KSČ byl od 1. března František Havlíček, inicioval tento zákaz patrně on.

Druhý materiál je mnohem problematičtější. Na dotaz svého přímého nadřízeného, ministra vnitra Josefa Kudrny na to, jak se cenzura stavěla k filmům, jmenovaným v Pružincově interpelaci, odpovídá předseda ÚPS plukovník Eduard Kovářík v dopise z 20. května, kde především rozepisuje historii zákazu *SEDMIKRÁSEK* a v závěru uvádí:

Film „O slavnosti a hostech“ jsem viděl 22. října 1965. (Ke scénáři neměla HSTD připomínek, protože z textu se nedalo usuzovat na závadnost obsahu.) Pro závadný obsah jsem 22. října 1965 dohodl se soudr. A. Poledňákem, že film nebude uveden do normální distribuce.⁸⁷⁾

84) Náměty pro diskusi k problémům kulturní politiky strany. Pro schůzi ideologické komise ÚV KSČ předkládá J. Sekera 29. 1. 1968. IK 142/25. NA, f. ÚV KSČ, 1945–1989, Ideologická komise 1958–1968, č.f. 1261/1/8 sv. 9, a.j. 33, 34.

85) Ústřední publikační správa — dopis od redakce *Rudého práva* ze dne 3. 6. 1967. ABS, f. AMV–ÚPS, 318 255–6.

86) Soudruh Oldřich Švestka, hlavní redaktor *Rudého práva*, Na poříčí 30, Praha 1. Č.j. 280/67. Dopis od náměstka předsedy ÚPS J. Kováře ze dne 14. 6. 1967, odesláno 15. 6. 1967. ABS, f. AMV–ÚPS, 318 255–6.

87) Dopis J. Kudrny od E. Kováříka ze dne 20. 5. 1967, odesláno 22. 5. 1967. ABS, f. AMV–ÚPS, 318 255–5.

Nakolik tomu tak skutečně bylo, či zda Kovářík ex post jen kryl údajné pozdější rozhodnutí Novotného, zatím zjistit nelze. Je-li z toho ale možné usoudit, že tomu tak skutečně bylo, vysvětlovalo by to, proč se studio pokusilo přeložit film do realizací roku 1966 a proč Procházka silně riskoval a předvedl ho Novotnému. (Také by to přesouvalo možnost zmizení cenzurních kartotéčních lístků k filmu možná již k údajnému datu 22. října 1965.) Na druhé straně proti tomu stojí fakt, že studio se rozhodlo k přeložení filmu do roku 1966 již 15. října 1965, tedy před projekcí pro cenzory HSTD i před údajnou projekcí pro Kováříka, a poté nechalo v lednu 1966 vyrobit kombinovanou kopii, což by asi nesmělo, kdyby HSTD (ať již Kovářík osobně, či někteří z jeho cenzorů) neschválili servisku. Svědectví o projekci pro Novotného máme naopak jen od Němce, od něhož informaci v roce 1966 převzal i Škvorecký.⁸⁸⁾ Bylo by možné, že se ve skutečnosti nikdy nekonala? S nejvyšší pravděpodobností se konala, ale jistotu v tom mít nedokážeme.

Zmíněný materiál ukazuje, že i detailní pramenný výzkum nemusí vždycky vést k nalezení pravdy o tom, co a jak se stalo. Rozhodl jsem se proto využít analogie neoformalistické metody, deklarující využití různých analytických metod pro různé typy filmů a na základě standardních postupů historického výzkumu vlastně vyprávět příběh. Příběh vzniku filmu, jeho zákazu i zápasů o jeho uvedení do distribuce.

Úvodem k velkému rozhovoru s Janem Němcem z léta 1968, v němž Němec mimo jiné řekl, že ze všeho nejsilnější je v něm „pocit dodatečného vyčerpání z víc než dvouletého zápasu“, A. J. Liehm napsal:

Tanec kolem Slavnosti a hostů je groteska orwellovsko-gogolovská, téma pro film, pro román, pro jevištní absurditu... Tak je sláva Němcova navždycky a nerozlučně spojena se slávou novotných, hendrychů, kouckých, auerspergů, milsimrů i jiných poledňáků či pružinců a jak se jmenovali všichni ti autoři i poskoci československé kulturní politiky šedesátých let, provozující ji tu ve vzájemném souladu či nesouladu. Každý jeho životopis bude i jejich životopisem, ve všem, kde bude hrát hlavní roli, budou oni mít roli groteskního komparsu. I jeho zásluhou, zásluhou tohoto zrcadla, jak je dobře nastavily osudy jednoho umělce, vstoupili do dějin. Kéž tam zůstanou.⁸⁹⁾

Snad by tato studie mohla eventuelně být jakýmsi materiálovým podkladem pro onu Liehmem předpokládanou černou groteskní absurditu, v níž uvedení filmu do kin je nerozlučně spjata s pádem zmíněného politického sdružení, ale bohužel i s kompletní proměnou Němcových pracovních plánů a jeho filmařské kariéry. Je také dokladem toho, jak komunistická moc, byť vnitřně ne zcela jednotná, bezohledně administrovala umění

To, že Kovářík rekapituloval historii zákazu obou filmů, by eventuelně mohlo objasnit zmizení cenzurních kartotéčních lístků, které si k tomu patrně z archivu vyžádal a možná je nevrátil. V této souvislosti by též asi bylo zajímavé, za co bylo cenzoru Karlu Lammerovi uděleno kárné opatření v podobě nepatrného snížení platu za měsíc květen 1967, zdůvodněné jako „závažné porušení pracovní kázně, kterého jste se dopustil tím, že jste nezabránil zveřejnění skutečnosti, která je předmětem služebního tajemství“. Dopis K. Lammerovi od předsedy ÚPS E. Kováříka ze dne 4. 5. 1967. ABS, f. AMV-ÚPS, 318 255-5.

88) Josef Škvorecký, *Všichni ti bystří mladí muži a ženy*. Praha: Horizont 1991, s. 133.

89) A. J. Liehm, Jan Němec je slavný, strašně slavný. *Filmové a televizní noviny* 2, 1968, č. 16 (7. 8.), s. 1, 8.

i umělce a vnitřními mechanismy uplatňování moci, k nimž patřily instituce tvůrčích svazů, ministerstev i aparátu ÚV KSČ, je nutila podřídít se jejím politickým a ideologickým záměrům.

Prof. PhDr. Jan Bernard, CSc. (1948)

Bývalý spolupracovník Studia Y v Liberci, pracovník Čs. filmového ústavu, po listopadu 1989 vedoucí katedry filmové a divadelní vědy FF UK a děkan FAMU. Spoluautor a autor několika knih z oblasti filmové historie a teorie. V současné době přednáší na FAMU, MUP a NYU v Praze.

(Adresa: jan.bernard@famu.cz)

SUMMARY

"The Case".**The Context of the Release of *The Party and the Guests***

Jan Bernard

The current study is based on research into archive materials from Czechoslovak film institutions of the 1960s, materials of the Ministry of the Interior, the Central Committee of the Communist Party and the office of the President Antonín Novotný. It examines various reasons why Jan Němec's film *THE PARTY AND THE GUESTS*, completed in the autumn of 1965, was only officially released in cinemas at the end of 1966, why it was screened in Prague only as of the autumn of 1967 and why there was a ban on publishing texts about it at that time.

I have attempted to demonstrate how the struggle for its release in cinemas on the part of film institutions, individual filmmakers and additional figures of Czechoslovak culture with representatives of the Communist power on various levels (from the President and First Secretary of the Central Committee of the Communist Party and the National Assembly – the parliament to the censure offices) was related to the international-political situation at the time and to attempts to solidify the repressive character of the, economically disintegrating, regime after the era of Khrushchev Thaw in culture and politics. The conflict became particularly acute in the Spring of 1967 due to the approach to the Six-Day War by those in power and to efforts by Czech writers to fight for a free culture and a more democratic social life, which culminated at the 4th Congress of Czechoslovak Writers.

The struggle for the release of banned films, *THE PARTY AND THE GUESTS* and *DAISIES* in particular, was an integral part of the above-mentioned conflict. It led to the disintegration of pro-reform and regressive powers inside the Communist Party and resulted in the fall of Novotný's regime and the rise of the so-called Prague Spring of 1968. It is both grotesque and sad that Němec's artistically impressive and politically daring parable of manipulative mechanisms of power was not awarded at the Cannes International Film Festival in 1968, as in that year it was cancelled due to revolutionary events in France.

Translated by Jan Hanzlík.